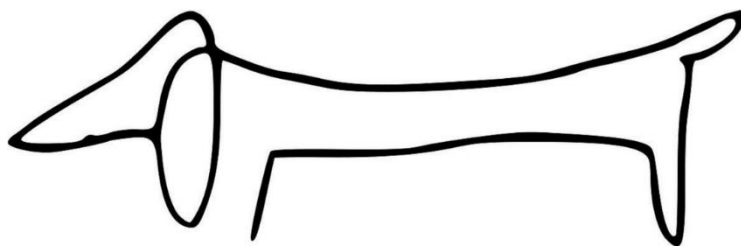

MOLNÁR CSABA

LEBEGŐ

GALOPP

CIKKEK KUTYÁKRÓL

Molnár Csaba

Lebegő Galopp

Cikkek kutyákról a Magyar Nemzet Magazinban

A szerző korábbi könyvei

Lebegő gitár (interjúk)

Lomnici praktika (riportok)

Sárisápi áramkörök (újabb riportok)

Csendes bőgés (számok nyelvén)

A könyvek letölthetők a molnarcsaba.wordpress.com címről.

molnarcsaba.net

molcsa@gmail.com

A borítón

Pablo Picasso: A kutya (1907)

Molnár Csaba

Lebegő galopp

Cikkek kutyákról a Magyar Nemzet
Magazinban

Budapest

2016

Tartalomjegyzék

Lebegő galopp.....	5
Kutyabaj.....	17
Az állatotthon megtelt	20
Harctéri rehabilitáció	30
Kertkapu	37
Ebreneszánsz	46
Amikor a díler is gratulál.....	49
Tódor sandít	61
Átadott látás	69
Megtudhatjuk, mi is az az eb gondolat.....	79
Olcsó hús	84
Már egy vakkantás is sokat elárul	89
A tehén tőgye	93
Tudományos csaholás	104
Elszabaduló agresszió.....	109
Hús az asztalon.....	113
Popkutya és szcientokutya	121
Öreg kutyáktól tanulhatjuk a korosodást.....	124
Haldivat, kutyadivat	129
Jó orruk van a diagnosztikához.....	139

Lebegő galopp

Szabad a start! – harsogja a hangosbeszélő, miközben az ipari betonvágó gépből buherált benzines műnyúlhúzó elrobog az indítókarámok mellett. A startboksok ajtói kinyílnak, és kirobbannak az agarak, hogy 270 méteren keresztül úzzék a távirányítású műnyulat az isaszegi terep kissé gazos homokjában. Ez a rövid pályás országos bajnokság, amelyre az idén nagyjából harminc kutyát neveztek, és a kilátogató nézők is ennyien lehetnek.

A korlátozott érdeklődés ellenére megállapítható: az agarászat története évezredekre nyúlik vissza. Története első ötezer évében azonban az agár kizárólag vadászkutyaként élt az ember mellett.

– A legújabb genetikai vizsgálatok szerint az agarak a legősibb kutyafajták közé tartoznak. A mai agarakra hasonlító kutyák az elsők között jelenhettek meg a farkastól való genetikai elválást követően. Az agárszerű kutyaábrázolások már a legkorábbi egyiptomi festményeken is felfedezhetők, így

legalább öt–hatezer éves múltra tekintenek vissza – mondta el Pongrácz Péter etológus, az ELTE etológia tanszékének munkatársa. Az ember talán vadászkutyából tenyésztett a legtöbbfélét, a fajták feladata pedig lényegesen eltért egymástól. Közöttük vannak igen fiatalok is, például a retrieverek, amelyeket angolul a „gun dogok”, tehát a puskás vadászatot segítő kutyák közé sorolnak. Ezek a lőfegyverek elterjedésekor jelentek meg. A hajtó vadászkutyák régebbiek, hiszen a gyalogos és a lovas hajtóvadászat sokkal korábban kialakult. Viszont a legrégebbi típusú vadászkutya az agár. Ennek az az oka, hogy régen kezdetlegesek voltak a fegyverek, és a préda számára nagy előnyt jelentett a gyorsasága. Minél korábbra megyünk vissza az időben, annál fontosabb egy olyan segítőtárs a vadászatban, amely elvégzi a munka nagy részét, tehát utoléri és megöli, illetve elfogja a prédát. Az agár vadászat közben bemutatja a farkasra jellemző zsákmányolás szinte valamennyi elemét. Üldözi a vadat, majd leteríti, és sokszor meg is öli. Ha nem fogyasztja el, annak oka a tréningben, valamint a tenyésztésben keresendő. A kisebb termetű agarakkal – mint például az olasz agár – nyúlra vadásztak, a nagyokkal – ilyen a magyar, az angol vagy az orosz – akár őzet, szarvast vagy farkast is el tudtak ejteni.

Viszonylag rövid távon üldözi a prédát az agár a vadászat során, ezért a sólyom négylábú megfelelőjének is tekinthető. Zsákmányolásában nagyon fontos szerep hárul a látásra, csak akkor kezdi üldözni a zsákmányt, ha meglátja. Ezért angolul sighthoundnak, látásával vadászó kutyának nevezik. A szaglását kevésbé használja vadászatkor. A vadászok akkor engedik el, amikor megpillantja a vadat. Gyakran nem is öli meg a prédaállatot, csak ledönti lábáról, és ott tartja, míg a gazdája oda nem ér. Belső-Ázsiában, ahol nagy hagyománya van az agaras vadászatnak, a vadászok is rohannak a kutyával, és nem sokkal azután, hogy az agár ledöntötte a prédát, odaérnek és elkapják. A mai agarak ősei is Ázsiából, Arábiából származnak.

– A múltban két megszállott agarászó nemzet volt Európában, a magyarok és az angolok – mondta Szanka Judit, a Magyar Agárklub elnöke az isaszegi pálya mellett. – Angliában a természeti adottságok miatt nagyon hamar kialakult a pályaversenyzés, Magyarországon, a hatalmas pusztákon pedig megmaradt az agarakkal történő vadászat. Mátyás király például Kutyaváron tartotta az agarait. Nagyon sok helység kapta a nevét agarokról, például Pecér, Agárd, Kutyavár. A pecérek a múltban igen megbecsült szakemberek

voltak, ők értettek a legjobban az agarak gondozásához, és ők készítették fel őket a versenyekre.

Az első agarászegyletet hazánkban Széchenyi István alapította. Nem is annyira az agarászat fellendítése volt a célja, sokkal inkább a vadászathoz elengedhetetlen lovak tenyésztését kívánta ösztönözni, amelyeket azután versenyezésre is használtak. Egy ilyen vadászat során gyakran napokon keresztül kellett árkon-bokron keresztül követni az agarakat, és erre csak a legjobb lovak voltak képesek.

Az agárversenyezés története 1876-ban, az angliai Hendonban kezdődött, ahol egyenes pályán futtatták a kutyákat. A verseny ma ismert formáját 1912-ben hozta létre Owen Patrick Smith, aki a nyulak leölésének próbált gátat vetni a műnyúl alkalmazásával. Az agaras vadászat Magyarországon a második világháború után alakult át pályaversenyzéssé.

– Hazánkban körülbelül száz agár versenyzik rendszeresen. Elég kevés, viszont ehhez képest nagyon jól állunk a nemzetközi mezőnyben, az idei világbajnokságról hazahoztuk a magyar agár világbajnoki címet és az angol agár első-második helyezést. A világbajnokságokon nemzeti válogatottak indulnak, az országok fajtánként és nemenként a hat legjobb kutyájukat nevezik. Nagyon élesen el kell

különíteni az amatőr agárversenyt a profitorientált fogadásos agárversenytől. Az amatőr versenyzők az agarakért, a profik viszont az agarakból élnek – tudom meg Szanka Judittól, miközben kissé távolabb sétálunk a pályától, mert a műnyúlhúzó gép sínje mentén vezetett öntözőrendszer gumicsövéből előtörő víz eláztatja az egész tribünt. Magyarországon jelenleg nem létezik fogadásos agárverseny. Voltak rá próbálkozások a múltban, de mind rövid időn belül elhaltak.

– Ha befogad az ember egy agarat, és az dicsőséget szerez neki a versenyeken, akkor joga van megöregedni, és idős korában is békében élni. A profi versenyzéshez rengeteg agarra van szükség. Nem kiváló agarak kellene hozzá, hanem sok egyforma képességű kutya. [A profi versenyeken] a kutyák szinte évenként cserélődnek, így minden évben több száz kutya öregszik ki. Ezek hivatalosan menhelyre vagy örökbe fogadó gazdákhöz kerülnek, de a valóságban megölik őket. Spanyolországban van egy hírhedt erdő, ahol gyakran akasztanak kutyákat – mondja a klubelnök.

Rengeteg törődést igényel az igazán jó versenyagár. A felkészítés első lépése az, hogy jó vérvonalból származó kutyát igyekeznek megvásárolni. Hasonlóan a versenylovakhoz, a korábban sikeres agarak leszármazottai nagyobb

valószínűséggel lesznek eredményesek. Az agarakat nem kell megtanítani arra, hogy üldözzék a múnnyulat, ez öröklött viselkedésük. Már kölyökkorban kiderül, hogy alkalmas lesz-e a kutya versenyzésre, vagy nem.

Az angol agarak végsebessége megközelíti a 90 km/órát, a legjobb magyar agarak pedig 70 km/órával képesek futni. Az isaszegi bajnokságon a futamok győztesei átlagosan tizenhét másodperc alatt tették meg a 270 méteres távot, ami 57 km/óra sebességet jelent. A versenyzés azonban nem csak a gyorsaságról szól. A döntő futamban hat kutya versenyzik egymással, így akár a nagyon gyors kutya is elvérezhet a versenyben, ha nem figyel a többire, és nem helyezkedik ügyesen. Tehát nem elég a gyorsaság, az állat intelligenciája is számít. Vannak olyan gyakorlott versenyagarak, amelyek úgy helyezkednek, hogy azzal meggátolják a mögöttük futó kutya előzését.

A Nemzetközi Kutyaszövetség (FCI) szabályzata szerint az agár tizennyolc hónapos korában vehet részt először nemzetközi versenyen, és nyolcéves korában állhat rajthoz utoljára. A magyar agarak előnye az angolokéhoz képest, hogy hosszabb ideig maradhatnak aktív versenyzők. Az angol agár, bár gyorsabb, sérülékenyebb is. A magyar agár nyolcéves koráig megerőltetés nélkül képes versenyezni, az angol

korábban befejezi pályafutását. Verseny közben minden kutyának kötelező szájkosarat viselnie, mert előfordulhat, hogy az üldözés hevében megharapják egymást.

Naponta edzik az agarat a felkészítés során. Az edzések két részből tevődnek össze: vannak erőnléti, és vannak az úgynevezett gyorsító edzések. Az erőnléti edzés arra szolgál, hogy az állat kibírja az akár 480 méteres távot háromszor is, hiszen nagyobb versenyeken három futamot rendeznek. Az általunk a futamok közötti szünetekben megkérdezett agártartók mindegyike naponta több kilométert sétál, fut, biciklizik a kutyájával, így ez a sport az ember számára is testmozgással jár. Hasonlóan a rövidtávfutó és a maratoni futó atléták izomzatának különbségéhez, az agárfajták izmai is különbözőek tenyésztőik céljainak megfelelően. Az angol agárnak sprinterizomzata van, így ez a fajta gyorsabb, a magyar agarat pedig izomzata kitartóvá és hosszú távok megtételére is képessé teszi, amit terepi futásra teremt mancsszerkezete is segít. Az agár úgynevezett kettős lebegő galoppal fut. Ez azt jelenti, hogy a futás két fázisában mind a négy lába a levegőben van.

De nemcsak izomzatának a felépítése idomult az üldözéses vadászathoz, hanem az érzékszervei is átalakultak.

– Nemrég úgy találták a kutatók, hogy a hosszú fejű kutyafajták, például az agarak szemében a fényérzékelő idegsejteket, vagyis a receptorokat tartalmazó retina különbözik a rövid fejű kutyák ideghártyájától – mondja Pongrácz Péter. Minél több receptor van a szem ideghártyájának egy pontján, annál élesebben látjuk a rávetülő képet. A hosszú fejű kutyáknál a retina éles látást biztosító területe egy vízszintes hosszanti sávban helyezkedik el, ezzel szemben a rövid fejű kutyák szemében a retina közepén összpontosul. Ennek oka valószínűleg az, hogy a rövid fejű kutyák feladata főként az, hogy az ember társai legyenek. Előre néző szemük és retinájuk kiválóan alkalmassá teszi őket arra, hogy az ember kommunikációs jeleit figyeljék.

A hosszú fejű kutyák szemfelépítése azt szolgálja, hogy az állat a lehető legjobban lásson vadászat közben.

A hollandiai Oude Pekelában június első hétvégéjén megrendezett világbajnokságon különösen sikeresek voltak a magyar agarak, hiszen két világbajnoki címet és számos értékes helyezést szereztek.

– Ha szabadon lennének, nem jöttetek volna be! Minden mozgó állatot megölnek – fogad minket a harminchárom éves Molnos Krisztián, miközben albertirsai háza kertjében elzárva lévő agarait figyeljük. A kutyák nemcsak versenyeznek, de igen

jó házőrzőként is beváltak. A Csinos névre hallgató kétéves magyar agár az idén lett világbajnok a szukák között, a másik, Csozogó pedig tavaly nyerte meg a kanok versenyét. – Három éve, 2005-ben is az én agaram lett a világbajnok, és már Európa-bajnokságot is nyertünk – teszi hozzá szórakozottan, mintha jelentéktelen részletről lenne szó. Az idei világbajnok, Csinos eddig mindössze hét versenyen indult, igazából csak most kezdte pályafutását. Huszonhárom hónapos volt a vb idején, tehát még akár a kölykök között is indulhatott volna, mégis megverte a felnőtt korú agarakat. Molnos, aki tizenhat éve kezdett foglalkozni agarakkal, 480 méteres távon indítja védenceit a világbajnokságon. Csinos győztes ideje 31,04 másodperc volt, ami 56 km/óra átlagsebességnek felel meg. A kennel, amelyben az agarak laknak, felül is fedett, hiszen a kutyák könnyűszerrel átugorják helyből a két és fél méter magas drótkerítés falat. Ottjártunkkor, amikor Krisztián kihozta egyiküket a kert fűvére, a másik nekifutás nélkül másfél-két méterre emelkedett fel a kerítés mögött.

– Nyüzüge, mész vissza a helyedre! – rivall Krisztián a foxijára, amely követett bennünket a kert hátsó részébe. – Ez bármelyik agarat ledolgozza, napjában kétszer-háromszor végigcsinálja az edzéseiket.

Molnos nem csak az agárversenyzésben megállította a sebességnek. Büszkén mutatja az udvaron álló Mustangját, amely egy címke tanúsága szerint egyike a mindössze kétezer példánynak, amelyet ebből a típusból gyártottak. Az agarainak vadászvizsgájuk is van, bár jelenleg nem vadászik velük. Manapság is szerveznek hivatalos vadászatokot magyar agarakkal. Nyúlra, rókára, kóbor macskára lehet ráengedni őket. Őzre nem, mert az őznek nincs esélye az agárral szemben. A vadászaton párban haladnak a kutyák, és egy-egy alkalommal a vadászok a pihenteket eresztik a vad után, a többi pedig megvárja, míg a két kutya befejezi a vadászatot.

Krisztián hat magyar agár mellett galambokat is tart, Belgiumból hozatott értékes postagalambokat, velük most kezd versenyezni. Benn a házban sok pintyet és egy leopárdgekkót is gondoz.

– Vidéki srác vagyok, agrár szakon végeztem – mondja az állatszeretete eredetét firtató kérdésre. Krisztián jelenleg ipari alpinistaként keresi a kenyerét: antennákat szerel több tíz méteres magasságban.

A versenyekre való felkészítés napi másfél órát vesz igénybe. Sétálnak az agarakkal, és rövid szakaszokon gyakorolják a sprintet. Az öröklött tulajdonságokon nagyon sok múlik, de az eredményesség hatvan százaléka Molnos

szerint a képzéstől függ. Aga-raival napközben egy megbízott tréner foglalkozik. Csoszogó, a tavalyi világbajnok verseny közben kifecamította az egyik ujját, amelyet amputálni kellett. Gazdája ezért visszavonultatta. Egy agár, ha nem sérül le, négy-öt éves koráig ereje teljében lehet.

– Ha egy kutya kiöregszik, akkor a természetes haláláig itt él velem, gondját viselem. Aki megöli az agarat, ha már nem képes hasznot hajtani neki, annak nincsenek érzelmei a kutya iránt – ért egyet Molnos Szanka Judittal. – A fogadásos versenyeket egyre kevesebben szeretik a világon, az állatvédelem manapság erősebb, mint korábban. A hivatásos agárfuttatók sok állatot tartanak egy telepen. Ha egy kiténik a tömegből, akkor abból lesz valami, a többi pedig megy a konténerbe. Egy kutyának több száz másikat kell eltartania. Az amatőr versenyeken nincs pénzdíj, de a nagyobb derbiken, világ- és Európa-bajnokságokon díszes takarót kap a kutya – mutatja Krisztián a frissen szerzett elismerést. „World Champion”, áll a fehér, aranyfonállal hímzett takarón, amelyet a kutya hátára kötnek. Nem olcsó dolog világbajnokságon indítani egy kutyát. A nevezési díj csak húsz euró, de a versenyt innen ezerhatszáz kilométerre rendezték, és három napot kellett kinn tölteni.

Egy nagyobb versenyen három futamon indulnak a kutyák. Molnos agarai általában a másodikon a leggyorsabbak, a harmadikon, a döntőben pedig kissé lassabbak. Ha egy kutya jó formában van, akkor a futamokon elért eredményeknek hasonlóknak kell lenniük. A nagy nemzetközi versenyeken már kötelező a doppingvizsgálat. Egy németországi versenyen Molnos egyik kutyáját is elvitték ellenőrzésre. Nem találtak semmit, visszahozták és eredményes versenyzést kívántak neki.

Krisztián már sokszor borsot tört a külföldi favoritok gazdáinak orra alá.

– A hollandiai világbajnokság futamai előtt megkérdezték tőlem, hogy versenyezni jöttem-e Csinossal, mert a társaihoz képest olyan kicsi, kétszer ekkora is lehetne. Aztán megnyerte. Csinos és Cszozogó apja egyébként többször rám hozta a szívbjajt. Képes volt az utolsó méteren előzni, és az élre állni. Egyszer Franciaországban nagyon rosszul kezdett. A franciák favoritja végig vezetett, a közönség őrjöngött. Én a fejemet fogtam, de egyszer csak néma csönd lett. Ki kellett kockáznunk a filmfelvételt, és csak akkor láttuk, hogy három lépéssel a cél előtt előzte meg a franciák kedvencét.

2008. augusztus 2.

Kutyabaj

Ez olyasvalami, amit az őseinktől örököltünk – idézi az International Herald Tribune Gulam Jahja Amirzada huszonegy éves afgán ebtenyésztőt, aki viadalokon indítja kutyáit. Az afgánok az évtizedek óta tartó polgárháború ellenére is örömet lelik a harc bizonyos formáiban, különösen az állatviadalokban. Kakasokat, kosokat, kecskéket is összeeresztenek látványosságként, de a legnagyobb tömegeket vonzó „sport” a kutyaviadal.

A tálibok az iszlám vallással összeférhetetlennek ítélték, és betiltották e szokást, miután azonban a nemzetközi haderő megdöntötte uralmukat, újra népszerűek lettek a viadalok. Hetente szerveznek ilyen látványosságokat a legtöbb nagyobb afgán város külterületein. A kabuli kormányzat tisztségviselői, bár szóban elítélik a viadalokat, gyakorlati lépéseket nem tesznek (nem tudnak tenni) ellenük. A versenyeken megjelennek a végletesen kettészakadt afgán társadalom minden oldalán, szintjén álló emberek. A közönség nagy részét a szegények teszik ki, de a nagy fogadásokat a terepjárókon, fegyveres testőrséggel érkező volt hadurak kötik.

Sok viadalt rendeznek Dél-Afganisztánban is annak ellenére, hogy ott a talibán (a vallási iskolákban tanuló diákok, vagyis a tálibok mozgalma) továbbra is erős, és tavaly februárban egy öngyilkos merénylő nyolcvan embert ölt meg egy verseny nézői közül. Kabulban hetente két viadalt tartanak, mindig pénteken. Több ezer férfi és fiú kíváncsi rájuk. (Afganisztánban, más sporteseményekhez hasonlóan, a kutyaviadal is szinte kizárólag a férfiak szórakozása.)

Néhány országban a kutyaviadatok az egyik állat haláláig tartanak, Afganisztánban azonban megelégszenek azzal, ha az egyik kutya egyértelműen fölébe kerekedett a másiknak. Ez természetesen nem a kutyatulajdonosok emberiségét mutatja. Egy harcedzett kutya megvásárlása és felnevelése rengeteg pénzt emészt fel, így gazdáiknak nem éri meg, hogy kockára tegyék az életüket egyetlen küzdelem kedvéért. A versenyek népszerűségére jellemző, hogy egy-egy győztes kutya több száz, néha több ezer dollárt is hozhat a gazdinak. Az egyik viadalon tízezer dollárt tettek a kutyákra. Az összeg afganisztáni értékét jól mutatja, hogy a Közép-ázsiai Intézet nevű jótékonyági szervezet negyven dollárt kér a nyugati adományozóktól, amely fedezi egy afgán tanár havi fizetését.

– A viadalok iránti érdeklődés napról napra nő – mondja egy néző. – A kutyaviadal akkor is fönmarad, ha az emberek éheznek.

2009. január 10.

Az állatotthonon megtelt

Pécelen a napokban meghalt a sintér, akit tavaly magukat radikális állatvédőknek nevezők csoportja súlyosan bántalmazott. A gyepmesteri telepen maradt állatok sorsa, ha lehet, most még kilátástalanabbra fordult. Tényleg az altatás az egyetlen megoldás a kóbor kutyák és macskák jelentette problémára?

Próbálunk áthatolni a mindent elborító szeméthegyen a kutyaugatást követve. A gyepmesteri telepként működő telken lévő kutyák e hatalmas mennyiségű hulladék között élnek. A dombra fölérve pillantjuk meg a hang forrását, egy németjuhász-alkatú keverék kutyát, amely a bennünket vezető Sándor Hédi, a Noé Állatotthon Alapítvány elnöke szerint előző nap még nem volt ott, nem tudja, hogyan kerülhetett oda. A kutyát láncra kötötték, amely beakadt a halomra dobált deszkákba, így jó, ha egyméteres körben tudott mozogni.

– Itt már felakasztotta magát egy kutya – emlékszik vissza Sándor Hédi, miközben kiszabadítja a láncra kötött kutyát.

Pécel külterületén, a nemrég elhunyt városi sintér kertjében járunk, ahol harmincöt-negyven kutyát tartottak korábban. Megkerülve a düledező falú házat még több szeméttel találjuk szemközt magunkat. Rozsdás szánkót támasztottak egy Ikarus busz vázából épített fészker oldalához, az udvaron olajoshordóból készített tűzhelyen fő éppen valami. A hordó mellett öntöttvas kádban, a tűző napon tárolják a moslékot, amellyel a kutyákat etetik. Mellette régi lakókocsi áll, a tetejét burkoló ponyvát dróttal rögzítették, a drótok végére pedig téglákat erősítettek, amelyek nyugtalanítóan lengedeznek két méter magasan. A lakókocsi oldalához Figyelem! Kutyával őrzött terület! feliratú táblát támasztottak. Az udvar mögött a bozotosban számtalan állati csont és állkapocstöredék hever a földön. Eredetükre csak feltételezések vannak.

Az állatvédők már 2002-ben feljelentették a sintért a telepen tapasztalt körülmények miatt. A feljelentéseknek annyi eredményük volt, hogy építettek néhány kennelt a kutyák számára. De az alig egy négyzetméteres, ötven centiméter magas ketrecek ott maradtak, bennük Hédi szerint három tacskozó nagyságú kutyát is tarthattak. Sőt korábban itt egy feleekkora ketrecben német juhászt is találtak már az állatvédők, az fel sem tudott állni, csak hasalt folyamatosan.

A telepen maradt kutyákat most az alapítvány segítségével etetik, itatják, és próbálnak gazdát találni nekik. Felvették a kapcsolatot a péceli önkormányzattal, azt igyekeznek elérni, hogy őket bízzák meg a gyepmesteri tevékenységgel a városban. Jelenleg tizennégy napos hatósági karantén van érvényben a telepen, onnan most se elvinni, se odavinni nem lehet kutyát, de miután lejár a karantén, sorsukra maradnak.

Az 1998. évi XXVIII. törvény rendelkezik Magyarországon az állatok védelméről. Ennek végrehajtási rendelete Sándor Hédi elmondása szerint csak az állatmenhelyek, az állatpanziók és az állatkertek működését szabályozza, de a sintértelepeket nem.

– Öt évig harcoltam a menhelyünk működési engedélyéért – fakad ki Hédi. – A gyepmester viszont teljesen hivatalosan tarthatott itt kutyákat.

Az önkormányzatok felelőssége az, hogy kóbor állat ne tartózkodjon az utcákon, ezt a feladatot látja el a gyepmester. Az ebbefogók munkája ellenére becslések szerint hazánkban több mint százezer kóbor kutya él közterületeken. A Pécelen tapasztalt állapotok azonban nem általánosan jellemzők az ország más városaiban lévő ebrendészeti telepekre. A Fővárosi Közterület-felügyelet állat-egészségügyi telepén a kutyák elhelyezése nem sokban különbözik egy menhelyre jellemző

körülményektől. A kutyák tiszta, különálló kennelekben várják, hogy valaki a drága, divatos, gyakran azonban túltenyésztett, így érzékeny fajtatiszta kutyák helyett őket vigye haza gyakorlatilag ingyen (kétezer forint ellenében, amely leginkább azt a célt szolgálja, hogy elriassa azokat, akik felelőtlenül cselekednének). A kétszázézerre becsült budapesti kutyanépségből évente 3300-3500 fordul meg a telepen, ahol kilencvennégy férőhely van. Ellentétben a menhelyekkel, az ebrendészeti telep nem utasíthat el kutyát, amelyet behoznak a gazdái, így gyakran kevesebb a hely, mint ahány kóbor kutyát begyűjtenek.

– Az a célunk, hogy a bekerülő állatok minél előbb gazdához jussanak, hogy férőhelyet tudjunk felszabadítani az újonnan érkezők számára – mondta kérdésünkre Kozma Tamás, az Illatos úton lévő telep telepvezető főállatorvosa. – A kilencvenötödik ebet már csak úgy tudjuk befogadni, ha egyet elaltatunk az öreg állatok közül. De ezt igyekszünk elkerülni. Örökbefogadó akciókat szervezünk, beoltjuk, féregtelenítjük, és többletszolgáltatásokkal, például csippel látjuk el a kutyákat.

Ha a gazda hozza be az ebet, lemond a tulajdonjogáról, és az oltási könyvével igazolja, hogy megkapta a veszettség elleni oltást, azonnal kiadható egy örökbefogadónak. Amikor egy

kóbor állatot fognak be az utcáról, tizennégy napos várakozási idő után kerülhet ki a telepről. A várakozásra az esetleges fertőzések lappangási ideje és az előző tulajdonos tulajdoni jogának megszűnte miatt van szükség. Évente tizenkét-tizenháromezren járnak az Illatos úti telepen örökbe fogadható kutyát keresve, és tavaly 2400 kutya talált náluk gazdára. A telepre a gazdák behozhatják idős, beteg állataikat, amelyeket térítés ellenében elaltatnak. Helyhiány miatt nagyon kevés kutya pusztul el.

– Akik hozzánk jönnek, azok mind kis testű, fiatal, lehetőleg fajtatiszta ebet szeretnének. Az idős fekete kutya kevésbé kell – mondja az állatorvos. Az örökbefogadásra kevésbé esélyes öreg házőrzőket állatvédő szervezetekkel együttműködve igyekeznek elhelyezni.

A napokban elhunyt péceli sintért tavaly megverték magukat radikális állatvédőknek nevező símaszkos emberek. Az Indexnek adott nyilatkozatukban elmondták a radikálisok, hogy korábban szép szóval próbálták jobb belátásra bírni a szerintük állatokat kínzó embereket, de ez eredménytelennek bizonyult. Szerintük megérdemlik a verést azok, akik nem bánnak emberségesen az állatokkal, láncon tartják, megverik őket. Egy másik akciójukban egy nagykovácsi kutyatartót bántalmaztak, aki ugyancsak elhunyt az év elején. Nemcsak az

állatkínzókat vetik meg sokan, de általános az ellenérzés az ebbefogókkal szemben is.

– Alapvetően gonoszoknak gondolják az emberek a gyepmestereket, szerintük a gyepmester szinte egyenlő a hóhérrel. Pedig az itt dolgozók mindannyian szeretik az állatokat, azért dolgoznak, hogy a kóbor kutyáknak ne az utcán kelljen tengetniük az életüket. De a támadásokat mi is érzékeljük – mondja Kozma Tamás. – Jelenleg nem létezik Magyarországon gyepmesterszakma. Ebbefogó tulajdonképpen bárki lehetne, de nálunk ez nincs így. Akiket fölveszünk, nem egyből lesznek ebbefogók, hanem állatgondozóként kell dolgozniuk. Így megtanulhatják az állatok ellátásával és a befogásukkal kapcsolatos tudnivalókat.

Megkérdeztük Sándor Hédit is a radikálisok akcióiról.

– Hivatalos álláspontunk az, hogy ez nem tesz jót a magyar állatvédelemnek. Nem érthetünk egyet azzal, ha valakit úgy megvernek, hogy abba bele is halhat – mondja az állatvédő. – Nincsen kapcsolatunk a radikális állatvédőkkel. Pár évvel ezelőtt kikötöttek egy kutyát a kerítésünkhöz, és egy ismeretlen számról felhívtak, hogy ők voltak. De hogy honnan hozták, kit vertek meg érte, mit csináltak, ezekről nem tudunk.

A péceli sintérteleptől néhány kilométerre lévő, tizenhét éve alapított Noé állatotthonban sétálunk. Itt több mint

hatszáz állatot gondoznak, ennek a felét teszik ki a kutyák. Ötven–száz macskájuk van, a többi állat között vannak lovak, tehenek, kecskék, mangalicák, tyúkok, egy emu, egy szarvas, papagájok, galambok, fürjek, egy mosómedve, áramütött, félszárnyú egerészölyvek és Tesco, a póni, amely azért kapta ezt a nevet, mert kevesebbet eszik, mint a lovak, így tartása gazdaságos. Nagy részüket a kutyákhoz hasonló házi kedvencnek szánták előző tulajdonosaik, de úgy tűnik, felnőttként már nem feleltek meg az elvárásaiknak.

A haszonállatokat általában a rossz tartási körülmények miatt bízták az alapítvány gondjaira. A szelíd állatokat egy központi udvaron tartják rácsok, karámok nélkül, a kutyák többsége kennelekben lakik. Az állatok körüli munkákban több mint háromszáz önkéntes segít, közöttük vannak gimnazisták is. A költségeket főként a személyi jövedelemadó számukra felajánlott egy százalékából, illetve egyéb adományokból fedezik.

Szinte állandóan kint van a tábla a menhely bejáratán: „Az állatotthon megtelt.” Hosszú várólistájuk van, amelyre azokat a kutyákat veszik fel, amelyeket be akarnak adni a menhelyre. Csak akkor tudnak egy újabbat fogadni, ha egy másikat örökbe adtak. Azért néha tesznek kivételt.

– Természetesen a balesetes és életveszélyben lévő kutyákat azonnal a fülünk mögé, a kis polcra is elhelyezzük – nevet Hédi.

Hetente tizenöt–húsz állatot tudnak örökbe adni, de naponta ötven–száz, menhelyre váró kutyát jelentenek be. Az örökbe fogadó gazdákat ellenőrzik, és szerződést is kötnek velük, amelyben vállalják, hogy ha az alapítvány nem tartja megfelelőnek az állatok tartási körülményeit, vissza kell adniuk. Sok leendő gazdában felvetődik azonban a kétely, hogy a menhelyet, sintértelepet megjárta kutyákban nem tört-e össze végérvényesen valami, ami megakadályozza, hogy újra „normálisak” legyenek.

– Ugyanúgy nem lehet megmondani, hogy a menhelyre kerülő kutya visszafordíthatatlan pszichikai károsodást szenved-e, mint ahogy az embereknél sem lehet megjósolni az intézeti nevelés vagy a börtönbüntetés hatásait – nyilatkozta lapunknak Gácsi Márta etológus, az Eötvös Loránd Tudományegyetem etológia tanszékének munkatársa. – Ebben a genetikai jellemzők és a környezeti hatások is közrejátszanak. Azt viszont tudjuk a vizsgálatainkból, hogy a menhelyi kutyák jó része is képes kötődni az emberhez.

Sőt a menhelyről hazavitt kutyák sokszor jobban kötődnek az emberhez, mint a kölyök koruk óta családban élő

ebek. Nem akarják elveszíteni azt a gazdát, akire végre rátaláltak. Ez sokszor kellemetlen lehet az embernek, hiszen az ilyen ebek igen rosszul viselik, ha a gazdájuk magukra hagyja őket.

A menhelyre bekerülőök hirtelen teljesen új környezetben, sok más kutya között találják magukat. Ilyenkor általában nagyon csökken az agresszivitásuk a többiek és az emberek felé is. Az emberrel szembeni agressziójuk csökkenésének az az oka, hogy gazda híján nyitottakká válnak az új kötődési kapcsolatok befogadására, az ismerős és az idegen ember közötti határvonalak elmosódnak számukra. A Noé állatotthonban, de még a péceli sintértelepen is a legtöbb kutya azonnal farkcsóválva rohant felénk, amint megpillantott, az agresszió legkisebb jelét sem mutatva. Az etológus szerint sokszor előfordul azonban, hogy a menhelyről hazavitt barátságos kutyának, amint újra magabiztos tagjává válik egy falkának (az őt befogadó családnak), és újra alkalma nyílik őrizni a territóriumát, megváltozik a viselkedése, alkalmanként megnő az agresszivitása.

A kutatók a kutyák kötődésének vizsgálatára egy, a gyermekpszichológiában évtizedek óta sikerrel alkalmazott módszert használtak. Ennek során a kutya és gazdája egy addig soha nem látott szobában foglalnak helyet, majd a gazda

kimegy, aztán visszajön, időközben pedig egy idegen ember is megjelenik a szobában. Azt elemzik, hogy az egyedüllét, az ismerős és az ismeretlen ember hatására változik-e a kutya viselkedése. Eredményeik szerint a kutyák kötődése a gazdájuk iránt hasonló ahhoz, ahogy a gyerek kötődik az anyukájához. A menhelyi kutyák pedig már ahhoz az emberhez is kötődnek, aki a teszt előtt mindössze háromszor, alig tíz percig foglalkozott velük.

2009. április 18.

Harctéri rehabilitáció

Néhány állatvédő arra vállalkozott, hogy a kutyaviadalokon használt bull típusú kutyákat leszoktassa az agresszivitásról. Sikerülhet-e ez, vagy a hírhedt pitbull terrierek rokonai születésüknél fogva csak gyilkolásra alkalmasak?

Katát a konditermi súlyzókról kölcsönvett tárcsákkal 81,5 kilósra kiegészített, hatvan kilogramm önsúlyú, csilleszerű kiskocsi elé kötik. Gazdája a dudaszó elhangzása után vadul hadonászni kezd az orra előtt egy leveles faággal, igyekszik futásra bírni az apró termetű, bull típusú terriert. A játékosnak tűnő Katát azonban láthatóan jobban érdeklik a harminc méter hosszú sínpálya mellett alig egy méterre, egy-egy miniatűr műanyag kerti székre ültetett kisiskoláskorú gyerekek, mint az, hogy saját testsúlyának ötszörösét minél gyorsabban elhúzza a pálya végéig.

Súlyhúzó versenyt rendeztek mindenféle kutyának a budapesti XVI. kerületi Cerberos kutyaiskolában, de jellemzően bull típusú terriereket neveztek be a gazdáik. A „bull típusú terrier” – kissé nyakatekert – kifejezés korántsem

véletlen. Bár a megjelent kutyák kinézetre nagyon hasonlítottak azokhoz, amelyeket pitbullként mutatnak be a televízióban, kétség sem férhet hozzá, hogy gazdáik szerint nem azok. Ennek háttérében az áll, hogy az utóbbi évek pitbulloknak tulajdonított támadásai hatására ma már hazánkban nem lehet tenyészteni vagy behozni fajtatiszta, esetleg keverék pitbullt, és a tartását is engedélyhez kötik. Emiatt azok, akik korábban büszkén vallották magukat pitbullgazdának, ma már például amerikai staffordshire terriert tartanak, amely ugyanúgy néz ki.

– Ezek a kutyák népszerűek. Az emberek vagy félnek tőlük, vagy státusszimbólumnak tekintik őket, valamiféle kisebbségi komplexus leplezésére használják őket – mondja Káldi Szilvia, a Fehérkereszt Állatvédő Liga munkatársa. – Most is van nálunk egy sintértelepről mentett, négy-öt hónapos fiatal egyed, amelyet ha meghirdetünk, rengeteg jelentkező lesz rá. Van egy réteg, amely ilyen leplezett módon akarja megszerezni a kutyát viadaloztatásra vagy kotorékoztatásra. Másoknak pedig álmaik netovábbja egy bull típusú eb, de semmiféle tapasztalattal nem rendelkeznek a kutyákról. Ilyeneknek nem szoktunk kutyát örökbe adni.

A súlyhúzás a bull típusú terrierek törvényes sportja. Emellett azonban az illegális kutyaviadatok is elterjedtek az

országban, főként a szegényebb vidékeken. A Cerberos Állatvédő Egyesület és a Fehérkereszt Állatvédő Liga önkéntesei számos megsérült, legyengült, kidobott állatot mentenek meg, és igyekeznek a harci képzés során beléjük ivódott késztetést feledtetve rehabilitálni őket. Az örökbe fogadó gazdák és új kutyáik egy hathetes tanfolyamon vehetnek részt, ahol megtanulhatják, hogyan kezeljék az állatot.

– Naponta-kétnaponta kapunk bejelentést gazdátlan bull típusú kutyáról – mondja Káldi Szilvia. – Egy amerikai felmérés szerint míg a háztartásokban tartott kutyák öt százaléka bull típusú eb, addig a gyepmestertelepeken elaltatott kutyák negyedét teszik ki. A magyarországi menhelyeken örökbefogadásra váró kutyák tizenöt–húsz százalékát adják.

A bull típusú kutyákhoz általában szélsőségesen viszonyulnak az emberek. Sokan úgy gondolják, hogy genetikailag rögzült jellegzetességük a féktelen erőszak, mások szerint születésükkor ugyanolyan békések, mint a labradorok, csak a jellemtelen emberek rontják el őket. Az igazság, ahogy lenni szokott, valahol a kétféle meggyőződés között van. A bullterrierek öröklött tulajdonsága az

agresszióra való hajlam és az erős testfelépítés, ezt azonban képzéssel bizonyos mértékig módosítani lehet.

– Ha motivációval képezték a kutyát a viadalra, például akkor kapott enni, ha verekedett, akkor motivációval le is lehet szoktatni róla – nyilatkozta lapunknak Joó István, a Cerberos Állatvédő Egyesület és a hasonló nevű kutyaiskola vezetője. – Ez egy közömbösítési folyamat. Megmutatjuk a kutyának, nem azért jutalmazzuk, hogy meggyilkoljon egy másik kutyát, hanem például kísérő vagy testőr feladatokat lásson el. Azokkal a kutyákkal, amelyeket egy másik kutya felhasználásával bírtak a harcra, közös falkát kell kialakítanunk. Miután megszereztük minden bizalmát, a falkavezér erejével kell rákényszerítenünk az állatot a verekedés felhagyására.

Az idén már több mint tíz, korábban viadalra használt kutya került a Cerberos egyesülethez. Közöttük a múlt hónapban Spartacus, amelyet a Békés megyei Dobozon találtak a rendőrök vérző sebekkel egy autó csomagtartójában. A békéscsabai gyepmester nem tudta vállalni az állat ellátását, így került az egyesülethez. Az ilyen állatokra az esetek többségében elaltatás vár.

Joó István szerint megbecsülhetetlen, hogy milyen gyakoriak a kutyaviadatok hazánkban. E „sporteseményeket”

két csoportra kell osztani. A jelentős pénzdíjért folyó küzdelmekben professzionálisan kiképzett, gyakran külföldről behozott kutyákat eresztenek össze. Minthogy ilyen esetben több millió forintot fektetnek a tulajdonosok állataikba, a verseny nem az egyik fél haláláig tart. A viadalmok másik csoportjába a faluszéli, néhány tízezer forintos díjazású rendezvények tartoznak, amelyeken életre-halálra küzdenek a kutyák.

– Megszámlálhatatlan ilyen viadalt rendeznek – mondja Joó. – Nagyon fertőzött területek vannak Pest megyében, Békésben, Borsodban. A vidéki „versenyeken” nagyon nagy a fluktuáció, gyorsan kihullanak a kutyák, amelyeket agyoncsapnak vagy kidobnak valahol. Kecskemét környékén nemrég találtunk egy kidobott, 14,70 kilós felnőtt kan kutyát egy másfél méteres kábelben, miközben egészségesen 27-28 kilót is nyomhatott. A legyek már beköpték a sebeit.

Féktelenül

Nem minden szakértő hisz a harci kutyák sikeres rehabilitációjában, és sokan azzal sem értenek egyet, hogy e kutyák erőszakosságáért főként a kiképző a felelős.

– Ez a vélekedés röviden összefoglalva megalapozatlan. A harci kutyák tenyésztése évszázadok óta nemcsak a morc küllemre, a hatalmas testi erő és a kitartás növelésére irányul. Náluk az „előnyösnek” számító viselkedési és jellembeli tulajdonságok mára csakis egy másik kutyával történő végletekig tartó, voltaképpen abnormális küzdelem célját szolgálják – nyilatkozta lapunknak Pongrácz Péter etológus, az Eötvös Loránd Tudományegyetem etológia tanszékének munkatársa. – A harci kutyák küzdelme biológiai szempontból abnormálisnak tekinthető, hiszen mellőzi a vértelen megoldásra való törekvést.

A kutyák közötti szokványos összecsapások során mindkét fél igyekszik elkerülni a sérüléseket. Az összeakaszkodás előtt pózolással, fenyegetéssel próbálják elriasztani a másikat, és öröklött „fékek” lépnek bennük működésbe, amikor a másik megadja magát. A harci kutyáknál nincs ilyen.

– Nyilvánvaló, hogy tréninggel, tapasztalatszerzéssel a harci kutyák magatartása is alakítható, vadságuk, veszélyességük fokozható. Azonban a vizsla vagy a terelőkutya esetében sem

*kérdőjelezzük meg a „mesterséghez” kellő hajlam,
ösztön, alapviselkedés-készlet örökölhetőségét, s nincs
ez másként a harci kutyáknál sem – folytatja
Pongrácz. – Az ilyen kutyák rehabilitációja leginkább
az ember morális igényeiből fakad, de nem igazán
eredményez a többi kutyával biztonságosan
összeereszthető, egyszerűen tartható állatot.
Legfeljebb szakszerűen csomagolt időzített bombát.*

2009. május 23.

Kertkapu

A farkasok hosszú távú fennmaradása és az emberrel való békés egymás mellett élése érdekében esetenként ki kell lőni néhány egyedet, vallja David Mech, a világ legelismertebb farkaskutatója. Az amerikai biológus huszonnégy éve Kanada északi-sarki tájain tölti a nyarat, hogy érintetlen környezetükben tanulmányozhassa a vadállatokat. Mechcel az Eötvös Loránd Tudományegyetemen tartott előadása előtt beszélgettünk.

Miért nem szereti a kutyákat?

– Jaj, ez régi félreértés. Évekkel ezelőtt nyilatkoztam valamit meggondolatlanul egy újságírónak, aki azt írta le, hogy utálok a kutyákat. Pedig ez csak hírlapi kacsa. Nekem ugyan nincs kutyám, és nem is tudok róluk semmit, de nem neheztelek rájuk. Sokan azt hiszik, azzal, hogy ragadozókkal, sőt kutyafélékkel foglalkozom, kutyaszakértő is vagyok. A kutya azonban más viselkedésű állat, én nem kutattam a magatartását soha.

– Nem állatkertben vagy biológiaórán, hanem a vadászpuska távcsövén keresztül és a csapdákból vergődve találkozott először vadállatokkal. Hogy lett önből ezek után biológus?

– A családom mindig is természetközeli életet élt. Sokat vadásztam, horgásztam, kempingeztem apámmal gyermekkoromban. Gimnáziumi éveim alatt a prémvadászat kezdett érdekelni. Minnesotában, ahonnan származom, sok prémes állat, pézsmapocok, nyérc, róka él, megtanultam csapdázni őket, eközben pedig egyre jobban foglalkoztatott a viselkedésük. Emiatt döntöttem úgy, hogy terepi viselkedéskutató biológus leszek.

– A terepi biológusok gyakran úgy tartják, hogy laborban dolgozó társaik nem is igazi biológusok, hiszen alig látnak élő növényt, állatot. A laborbiológusok viszont érdektelennek tartják a terepiek munkáját, hiszen előbbieik eredményei a gyógyászatban is hasznosulhatnak. Ön hogy érez a molekuláris biológusok iránt?

– Szerintem ennek a vitának semmi értelme. Számos módon tekinthetünk a világra. Néhány kutató a terepen dolgozik, és azt vizsgálja, hogy az élettani folyamatok hogyan működnek a természetben, mások a laborban a sejtek működését kutatják. Hibás következtetésre vezet, ha élesen

elkülönítjük e két területet, hiszen folytonosan kiegészítik egymás eredményeit.

– Az állatok közül miért a farkast választotta fő kutatási alanyának?

– Amikor még csapdáztam, rájöttem, hogy a ragadozók számára legnehezebb az életben maradás, hiszen más állatokat kell zsákmányolniuk. Az ő viselkedésük emiatt a legérdekesebb számomra.

– Huszonnégy éve vizsgálja az Északi-sarkhoz közeli kanadai Ellesmere-sziget farkaspopulációját. Miért olyan különlegesek ezek az állatok?

– Bár nem különböznek jelentősen más farkasoktól, különlegességüket az adja, hogy az ember szinte egyáltalán nem háborgatja őket. A kutatóhely háromszázötven kilométerre északra van a legközelebbi inuit (eszkimó – M. Cs.) településtől. Soha nem vadászták, csapdázták vagy üldözték őket, gyakorlatilag nem is tudnak az ember létezéséről. Nem félnek az embertől, mint a világ legtöbb farkasa, így nem zavarja őket a jelenlétem. Az embertől való érintetlenség nem jelenti azt, hogy időnként ne fogyatkozna meg drasztikusan a számuk. Tíz évvel ezelőtt eltűntek a területről. Nagyon furcsa volt akkoriban az időjárás, visszatért a tél a nyár közepén. A sziget általában júliustól szeptemberig

hómentes, a farkasok fő zsákmányállatai, a pézsmatulkok és a sarki nyulak ekkor gyűjtik össze az egész évre kitartó zsírréteget. A szokatlan időjárás miatt azonban nem találtak táplálékot a növényevők, így a ragadozók is éhen pusztultak vagy elvándoroltak. Három évvel később aztán a tulkok száma megint emelkedni kezdett, és a farkasok is visszatértek.

– Személyessé vált a farkasokhoz fűződő kapcsolata az évek során?

– Többé-kevésbé. Én jól ismerem őket, és azt hiszem, ők is felismernek engem. Nagyon közel merészkednek. Volt, hogy az egyik lehúzta a kezemről a kesztyűt, a kölykök pedig kioldották a cipőfűzőmet. Ez nem csoda, hiszen az idén nyáron megyek vissza oda huszonötödik alkalommal. Mennék télen is, de akkor huszonnégy órás sötétség van, nem látni semmit.

– A tudományos közleményekben főként a farkasok társas viselkedésével kapcsolatos felfedezéseit idézik. Miben volt hamis a korábbi kép?

– Korábban azt gondolták, hogy a farkasfalkában a csoporttagok folytonosan harcolnak egymással a hierarchia első helyéért (ezt alfa pozíciónak nevezzük – M. Cs.), hiszen a falkában csak az alfa pár párzik, és hoz a világra utódokat. Ezzel szemben én úgy találtam, hogy egy farkasfalka nem idegen egyedekből áll, hanem az állatok rokonok, hasonlóan

egy emberi családhoz. Az új falkák úgy jönnek létre, hogy a fiatal hímek és nőstények elhagyják szüleik falkáját, és alkalmas territóriumot keresve családot alapítanak. Így nincs értelme alfa, béta és más egyedekről beszélni, a látszólagos rangsor tetején a szülők állnak. A rangsorban elfoglalt pozícióért csak idegen farkasok vetélkednének, de ez szinte sosem történik meg a természetben. Az utódokhoz képest a szülők automatikusan dominánssá válnak.

– Pontosan mit csinál, amikor nyaranta vizsgálja ezeket a farkasokat?

– Általában többen vagyunk a terepen, de egy-egy hetet egyedül töltök velük. 2006-ig általában a rejtekhelyük mellett ültem, és figyeltem, amint gondozzák a kölyköket. Akkor azonban átköltöztek egy fjord túlsó partjára, amely szinte megközelíthetetlen a sár miatt. Azóta GPS-adóval ellátott nyakörveket szereltünk sok farkasra, így távolról is tudjuk követni a mozgásukat. Az adatokat műholdas kapcsolaton keresztül kapjuk meg. Tavaly július óta több mint ötszáz különböző helyen fordultak meg a vizsgált állatok. De közvetlenül figyelni őket az igazán megnyugtató, mintha csak operát hallgatnék.

– Sok állatvédő rosszállását váltotta ki nyilatkozata, hogy bizonyos esetekben indokoltnak látja a farkasok kilövését. Miért gondolja így?

– A farkasok sok helyütt összeütközésbe kerülnek az emberrel. Minnesotában például háromezer példány él. Gyakran ölnek kutyákat és haszonállatokat, főként marhákat, birkákat és pulykát. Ezeken a helyeken a farkasállomány fenntarthatósága érdekében esetenként meg kell ölnünk néhányukat. Ebben nincs semmi különleges, sok más állatfajjal, medvékkel, szarvasokkal is így járunk el. A vadászati szezon egyik célja az egyedszámuk csökkentése. Fontos, hogy az embereknek reális képük legyen a farkasokról. Kevesen tudják, hogy a fotókon szereplő egyedek többsége szelídített állat.

– Mint az a farkas, amelyik a BBC természetfotópályázatának győztes képén átugrik egy kertkaput.

– Én arról az első pillanatban megmondtam, hogy nem lehet igazi. Ötven éve vizsgálom a farkasokat, de még sosem láttam, hogy átugrottak volna bármit is, ez a „szerencsés” fotós mégis tökéletesen bevilágított képet készített róla.

| ***L. David Mech***

amerikai terepbiológus 1937-ben született. Fő kutatási területe a farkasok viselkedésének tanulmányozása. A Minnesotai Egyetem és az Egyesült Államok Geológiai Kutatóintézetének munkatársa. Huszonöt éve megalapította a Nemzetközi Farkasközpontot, amely a világ egyik legnagyobb farkasokat kutató és fennmaradásukat elősegítő szervezete. Számos ismeretterjesztő könyvet írt, több természetfilmben szerepelt. Magyarul 2000-ben jelent meg A sarki farkas – tíz éven át a falkával című könyve.

Kezes farkas

Talán egy farkaskutató számára nem okoz gondot, hogy nem ismeri a kutyák viselkedését, ám fordítva koránt sincs így. A kutya közeli rokona a farkas, életmódjuk azonban teljesen különbözik. Így a farkas alkalmas összehasonlítási alapot adhat a kutya házasítása során végbement genetikai alapú viselkedésváltozások megértéséhez.

A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem etológia tanszékén a legelső között kezdték a kutyák

viselkedésének tudományos vizsgálatát, a kutatók figyelmét a farkas sem kerülhette el. Vadon élő farkasok vizsgálata azonban szóba sem jöhetett az ő esetükben, hiszen vadállatokon nem lehet elvégezni a kutyákon rutinszerűen alkalmazott viselkedéstezteseket. Olyan példányokra volt tehát szükség, amelyek hozzászoktak az ember jelenlétéhez, így a félelem nem fedti el a kísérleti körülményekre adott reakcióikat. Alapvető fontosságú volt, hogy a farkasokat fiatalkori fejlődésük során ugyanolyan környezeti ingerek ériék, mint a kutyákat, így a viselkedésük különbségei az öröklött tényezők hatását mutathatják.

– Dönthettünk volna úgy is, hogy kutyákat nevelünk föl ketrecekben, ahogy a farkasokat tartják, ezt azonban nem tartottuk etikusnak. Ezért inkább öt–tíz napos farkasokat vettünk magunkhoz, még a szemük kinyílása előtt, amelyek életük első hónapjaiban napi huszonnégy órán keresztül nevelőszüleikkel éltek – mondja Kubinyi Enikő, a David Mechet vendégül látó etológia tanszék munkatársa. – Előttünk még sehol a világon nem neveltek „kézből” ilyen sok (tizenhárom) farkaskölyköt. Velük párhuzamosan kutyakölyköket is felneveltünk ugyanezzel a módszerrel.

A farkaskölykökön háromhetes koruktól kezdve viselkedésteszteket végeztek, amelyekkel az etológusok nyomon követték társas magatartásjegyeik fejlődését. Már az első hetekben nyilvánvalóvá vált, hogy dacára az azonos neveltetésnek, a farkasok – a kutyáktól eltérően – nem keresik az ember közelségét, nem igyekeznek szemkontaktust létesíteni vele, és sokkal nehezebben tűrik a korlátozásokat. Gyakran odakaptak az ember kezéhez, a húst pedig szinte lehetetlen volt tőlük elvenni.

A kutatás eredményei azt bizonyították, hogy a kutya a házasítás során olyan öröklött viselkedésjegyekre tett szert, amelyek alkalmassá teszik az emberrel való együttélésre és együttműködésre. A farkas viszont a gondozás jellegétől függetlenül megtartja a vadonban való túléléshez szükséges magatartási bélyegeit.

2010. május 8.

Ebreneszánsz

Amikor 1994-ben elkezdődött a kutyák viselkedésének kutatása az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) etológia tanszékén Csányi Vilmos vezetésével, alig végeztek hasonló vizsgálatokat a világon. Akkor az volt az általános vélemény, hogy a kutya magatartása a háziasítás során annyira „mesterségessé” vált, eltorzult, hogy nincs értelme foglalkozni vele. A közvélekedés azóta sokat változott, ma már számos helyen vizsgálják a kutyák viselkedését, az ELTE kutatói azonban továbbra is vezető szerepet játszanak ebben.

A kutatócsoport vezetését csakhamar Miklósi Ádám, a tanszék jelenlegi vezetője vette át, aki három évvel ezelőtt könyvet írt a kutya magatartásáról, törzsféjlődéséről és gondolkodásáról. Minthogy a téma ma már a nemzetközi tudományos érdeklődés fókuszában van, a könyv akkor angolul jelent meg az Oxfordi Egyetem kiadójánál, és csak nemrég magyarul *A kutya viselkedése, evolúciója és kogníciója* címmel.

Bár a kutyák etológiai vizsgálata csak az utóbbi egy-két évtizedben nyert létjogosultságot, már Darwin is felfigyelt kivételes képességeikre, és a kezdetektől részei voltak a

kísérleti pszichológusok eszköztárának. Ebben nem kis szerepe volt az 1904-ben Nobel-díjat kapott Ivan Pavlovnak, akinek nyáalelválasztási kísérletei nyomán a feltételes reflex talán a legközismertebb magatartási reakcióvá vált. A kutya e kísérletek miatt a laborban dolgozó pszichológusok egyik kedvenc kísérleti alanya maradt, de az állatok természetes környezetükben mutatott viselkedését kutató etológusok figyelmét sokáig nem keltette föl.

Pedig a kutya tanulmányozása korántsem önmagáért való dolog. Miklósi Ádám könyvében bemutatja, hogy a viselkedésvizsgálat révén az emlősök, közöttük az ember magatartásának általános jellegzetességeire deríthetünk fényt, és a mögöttük rejlő evolúciós hajtóerők is kutathatóvá válnak. A kötet szakkönyv és ismeretterjesztő munka egyben. Bár a tudományos közleményekben megszokott pontossággal idézi a kísérletek körülményeit és eredményeit, a téma mégis közérthető. Nálunk rengeteg háznál, sőt lakótelepi lakásban is laknak kutyák, így szinte mindenkinek vannak személyes élményei a viselkedésükről.

Az etológusok emiatt népszerűek a laikusok körében, gyakran szerepelnek a televízióban, újságokban. Vannak kutatók, akik fanyalogva fogadják ezt a jelenséget. Szerintük a kutya viselkedésvizsgálata legfeljebb időtöltésnek jó, de az

eredményekből vajmi keveset profitálhat az emberiség. Eközben az ő bonyolult, a megértéshez is alapos tudást igénylő munkájuk érdektelen marad a közvélemény számára, pedig talán új gyógyszer kifejlesztéséhez vezethet. Van némi igazság ebben az érvelésben, bár ilyen alapon rengeteg tudományterületet lehetne a haszontalanság címkéjével illetni. Ha ma arról hallanánk, hogy egy szerzetes szabad idejében a kolostor kertjében termesztett borsót keresztezi, majd újra és újra megszámlolja, hogy hány piros és hány fehér virágú növény hajtott ki a magokból, hóbortosnak gondolnánk. Ma már senki sem vonja kétségbe, hogy Gregor Mendel felfedezései indították el a genetika ma tapasztalható forradalmát.

(Miklósi Ádám: A kutya viselkedése, evolúciója és kogníciója. Typotex Kiadó, Budapest, 2010. Ára: 4500 forint)

2011. február 26.

Amikor a díler is gratulál

Egy kísérlet eredményei azt mutatják: a kábítószer-, illetve bombakereső kutyák többször jeleznek találatot – tévesen –, ha gazdájuk elvárásai szerint ott robbanóanyagok vagy drognak kell lennie. Így hát nem csak az orruk után mennek munka közben?

Templomba ritkán visznek kábítószer vagy robbanóanyagot. Éppen ezért választották ezt az épületet kísérletük helyszínéül a Kaliforniai Egyetem davis-i részlegének kutatói. Olyan helyiségekre volt ugyanis szükségük, ahol még véletlenül sem érezhetik az illegális anyagok szagát az erre kiképzett kutyák. Arra voltak kíváncsiak, hogy a keresőkutyák csak a szagok alapján döntenek, vagy esetleg más jeleket is felhasználnak, amikor például elrejtett kábítószer után kutatnak. A templom helyiségeiben itt-ott csaliszagokat – kolbászt és teniszlabdákat – rejtettek el, és piros szigetelőszalag-csíkokat ragasztottak fel több helyütt, de robbanóanyag és drog nem volt sehol. A kutyák vezetőinek meglepetésre azt mondták, hogy kutassák át állataikkal az épületet, a törvénytelen anyagokat pedig a piros ragasztószalagok jelölik. Bár a helyes eredmény

az lett volna, hogy egyik kutya sem talál semmit egyik helyiségben sem, sok hamis találat született, és ami még fontosabb: a legtöbb olyan helyeken, ahol piros szalag díszelgett. Mi történt?

– Az állatok és különösen az emberrel szoros kapcsolatban élő háziállatok nagyon figyelnek az ember apró testbeszédjeire. Ezáltal mi önkéntelenül is megerősíthetjük az állatok egyes viselkedéselemeit. Ha elvárásaim vannak a kutya viselkedését illetően, és ő „helyesen” vagy épp „helytelenül” viselkedik, úgy adhatok neki jelzéseket a testemmel, hogy nem is tudok róla – mondja Pongrácz Péter, az Eötvös Loránd Tudományegyetem etológia tanszékének munkatársa. – Ez a fajta hibázás egyáltalán nem a keresőkutya elégtelen kiképzését bizonyítja. Azt mutatja, hogy a kutya és a felvezető együttműködése olyan finoman hangolt, hogy az állat az ember legapróbb rezdülésére is figyel. Ezáltal felértékelődik a kutyavezető prekonceptióinak a szerepe.

A jelenség olyannyira nem ismeretlen az etológiában, hogy elnevezése is van: ez a kluger Hans (okos Hans) effektus. Ez egy német ló nevéből ered, amellyel gazdája vásári mutatóványosként lépett föl. A ló ugyanis tudott számolni. Bárki feltett neki egy matematikai kérdést, például hogy mennyi egy meg egy, Hans lekopogta az eredményt a

patájával. Két esetben azonban tanácstalan maradt: ha nem látta a kérdezőt, illetve ha az ember sem tudta a megfejtést. Az előzőek alapján nyilvánvaló lehet: Hans természetesen nem tudott számolni, viszont rendkívül érzékeny volt az emberek testbeszédére. Addig dobogott, amíg észre nem vette, hogy a kérdező viselkedése megváltozik a helyes eredmény pillanatában.

Nem csoda, hogy a keresőkutyák figyelnek gazdáik viselkedésére, hiszen nekik nem más a keresőmunka, mint a vezetővel folytatott játék, és kiképzésük teljes ideje alatt velük van leendő gazdájuk. A kiképzők szerint velük nehezebben lehet boldogulni, mint állataikkal.

– Nem a kutyákat nehéz kiképezni, hanem az embereket, és ők képezik ki végleg a kutyáikat. Sokkal egyszerűbb dolgunk lenne, ha csak a kutyákkal kellene foglalkoznunk, de úgy hiába kapná meg a kutyavezető az állatot, semmit sem tudna kezdeni vele – mondja Demeter István rendőr főtörzszászlós, az Országos Rendőr-főkapitányság Oktatási Igazgatósága kutya- és kutyavezető-képző központjának (ORFK Oki) kiképzője, aki egy újonnan vásárolt kutya képzésének kezdeti lépéseit mutatja éppen. – Amikor arról döntünk, hogy alkalmas-e egy új kutya a munkára, megvizsgáljuk, hogy hogyan viselkedik idegen emberek között, magasságban, zárt helyen, nem

szabad ugyanis félnie, sem indokolatlanul agresszív nem lehet. Minthogy a kutya később végig azt hiszi majd, hogy a munka során a labdáját keresi, nagyon fontos számunkra, hogy szívesen játsszon valamilyen tárggyal.

A kutyavezető-képző iskola hatalmas területe inkább parkra hasonlít, mint kutyaiskolára. Fás ligetek és futballpálya nagyságú nyílt rétek váltják egymást. Amikor belép az ember a főkapun, a táblán kívül vajmi kevés utal a telep rendeltetésére, csak a széles füves területen elhelyezett néhány, palánkokból ácsolt paraván lehet árulkodó. Ezeket búvóhelyül használják a bűnözők szerepét alakító kiképzők, miközben a kutyákkal keresésüket gyakorolják. A telep belseje felé haladva egyértelművé válik az intézmény célja, a rengeteg kutya egymásba olvadó ugatása állandó, nehezen megszokható zajjá alakul. Azok a kutyák, amelyek még nem végezték el a tanfolyamot, a rendőrkutya-iskola területén élnek, és egymás mellé épített kennelek végeláthatatlan sorából ugatják a feltűnő ismeretleneket. Az iskola egyébként nemcsak kutyákat képez, hanem számos speciális technológiai tudást igénylő rendőri szakembert, például helyszínelőket is. A magyar kutyakiképzők szakértelmét külföldön is elismerik.

– Huszonöt évvel ezelőtt olyan módszereket honosítottunk meg a magyar rendőrkutya-kiképzésben,

amelyek hatékonyabbá tették munkánkat. Ezt részben a nemzetközi összefogás, főként a lengyelekkel történt összefogás tette lehetővé, de a magyar szakemberek is számos olyan módszert dolgoztak ki, amelyek kis költségvetés mellett is működőképesek – tudom meg Varga Balázs rendőr alezredestől, az ORFK Oki igazgatójától. – E módszereket annak idején szinte az egész világ átvette. Még manapság is gyakran érkeznek hozzánk tanulni vágyó külföldi delegációk.

A képzés nem szól másról, mint a kutya kedvenc játékszere és a célszag társításáról. A tanfolyam első fázisában az állat együtt érzékeli a játékot és a szagot, például úgy, hogy drogot tesznek a kifúrt teniszlabda belsejébe (természetesen nagyon ügyelve arra, hogy a kutya ne tudja megenni az anyagot). Amint eltelik a kellő idő, a labda eltűnik, marad a szag, de a kutya továbbra is a játék reményében kutatja át a bűnügyek helyszíneit. A módszer hatékonyságát mutatja, hogy hazánkban körülbelül négy hónapig tart a kiképzés, külföldön ez sokkal hosszabb időt vesz igénybe.

Azért is elengedhetetlen, hogy a vezető és a kutya együtt végezze a tanfolyamot, mert munkája során a kutya nem csak úgy jelez gazdájának, ahogy arra az iskolában tanították. A tapasztalt rendőr az állat legapróbb viselkedésváltozásából megértheti, hogy talált valamit. A képzés során vannak napok,

amikor a diákok csak a kutya farkára vagy a hangjára figyelnek. Demeter István emlékszik olyan esetre, amikor kutyája nem jelzett a begyakorolt módon, a helyszín egy pontján mégis furcsa volt a viselkedése. Megbontották a helyet, és hét és fél kiló marihuána került elő onnan. Alapvetően kétféle jelzést tanítanak a kutyáknak. A kábítószer-kereső kutyák passzívan, lefekvéssel, leüléssel is jelezhetnek, de aktívan is, ilyenkor ugatnak, vagy kaparni kezdik a rejtekhelyet. A robbanóanyagokkal sokkal óvatosabban kell bánni, hiszen explodálhatnak, ha hozzájuk ér a kutya. Emiatt a bombakereső kutyák csak passzívan jeleznek.

Bár a munka inkább csak játék az állatnak, ez nem jelenti azt, hogy közben nem fárad el. Egyedi képességeitől függ, hogy milyen hosszan képes dolgozni egy nap. A dunakeszi kutyakiképzők általában húsz percig keresnek kutyáikkal, majd ugyanennyit hagyják pihenni őket, de olyan kereső is van, amely gond nélkül dolgozik negyven-ötven percig is.

A rendőrkutya-iskola telephelyén berendeztek egy élethű lakást, ahol az állatok gyakorolhatják a keresést. Vannak szekrények, ágy, fürdőszoba. A dohányzóasztalon még poharakba kitöltött whiskynek látszó folyadék is. A kiképzők néhány gramm hasist, majd gyurmára emlékeztető állagú és

szagú robbanóanyagot vesznek elő referenciakészletükből, és elrejtik a lakásban. Eközben kollégájuk kint vár a kutyájával. Amikor eldugták az anyagot, szólnak, hogy a kutya és munkatársa kezdheti a keresést. A gazda kint hagyja kutyáját, előveszi annak kedvenc játékát, majd az ajtóból visszafordulva felmutatja neki. Ezután eltűnik a lakásban, azt mímelve, hogy a játékot rejtette el valahol. A kutya ekkor már láthatóan izgalomba jött. Ahogy megkapja a felszólítást, a vezető utasításainak megfelelően tüzetesen átnézi a lakás minden zugát. Munkájában semmi sem zavarja, még a jelen lévő idegenek és a folyamatos fényképezés sem, csalhatatlanul megtalálja az anyagot.

Bár általában a hagyományos munkakutyafajtákkal, német juhással, belga juhással vagy különféle vadászkutyákkal dolgoznak, de egyik fajtát, a keverékeket sem zárják ki anélkül, hogy megvizsgálnák képességeit. Jó példa erre József, az alig pár kilót nyomó yorkshire terrier, amelyikkel Ilauszki Tibor rendőr őrnagy dolgozik. József és társai képességeit sok kitüntetés bizonyítja, a legnagyobb elismerés mégis a legvalószínűtlenebb helyről érkezett.

– Egy kábítószer-terjesztő lakását kutattuk át, és a kutya megtalálta a rendkívül jól elrejtett drogot. Olyan helyen volt, hogy kutya nélkül sohasem találtuk volna meg – nevet Ilauszki

Tibor, akit frizurája miatt kollégái csak Elvisnek hívnak. – Amikor már bilincsben vezették el a dílert, kérdezte tőlem, tudtuk-e, hogy pontosan hol van az anyag. Mondtam neki, hogy nem, erre megbilincselte kezét nyújtotta nekem kézfogásra azzal, hogy gratulál, nagyon jó a kutya.

A kutyák tehát társítják magukban a robbanóanyag, illetve a drog szagát kedves játékuk képével. Felmerül azonban a kérdés, hogy pontosan melyik illegális szer szagát tanítják meg nekik.

– A kábítószerekben vannak közös anyagok, amelyek mindig jelen vannak, ilyen például az amfetamin. Ezért nem egy-egy konkrét drogfajtát tanítunk meg a kutyának, hanem a hatóanyagok, vegyületcsoportok szagát – folytatja Ilauszki Tibor. – Ennek a sikeres találat utáni dicséretben is alapvető jelentősége van. Amikor a kutya talál valamit a helyszínen, nem azonnal jutalmazzuk, nem akarjuk ugyanis, hogy a dicséretet az esetleg ott lévő más szagokhoz kapcsolja. Először megvizsgáljuk, hogy mit talált, majd eltávolítjuk, és a nálunk lévő referenciamintát rejtjük ugyanoda. A kutyát akkor dicsérjük meg, amikor ezt is megtalálta.

A keresőkutyák feladatát az is nehezíti, hogy sokszor nem az a cél, hogy minden apró szagot jelezzenek. Egy kábítószer-terjesztő lakásában valószínűleg nincs is olyan zug, ahonnan a

kutya számára ne áradna a drog szaga. Ezt látják a kutyavezetők is a megváltozott viselkedéséből, a tanult jelzést azonban csak akkor kell adnia, amikor a szag olyannyira felerősödik, amely már az elrejtett kábítószerből eredhet. A csempészek gyakran próbálják megzavarni a keresőkutyák szaglását úgy, hogy intenzív illatú anyagok, például kávé vagy dezodor közé rejtik a csempészárut. E módszerek hatékonysága attól függ, hogy mennyire van a kutya úgymond „érzékenyítve” a célszagra, tehát milyen kis mennyiséget képes megőrizni belőle. Ilauszki Tibor kutyája egyszer úgy találta meg a kábítószeret, hogy az egy autó benzinnel teli tankjába volt elrejtve, lezárt műanyag flakonban. A jól ismert trükkökhöz már a képzés során hozzászoktatják az állatokat.

Gyakran több száz ember élete múlhat a kiképzett kutyák tudásán. A robbanóanyag-kereső kutyák közül többen a Ferihegyi repülőtéren teljesítenek szolgálatot.

– A Ferihegyi nemzetközi repülőtér biztonsági rendszere és annak működése nem nyilvános adat, így a teljes folyamatról nem beszélhetek. A robbanóanyag-kereső kutyák azonban akkor lépnek színre, amikor gyanússá válik egy csomag vagy más tárgy, és már több vizsgálaton átesett. Célunk, hogy megelőzzük azokat a helyzeteket, amelyek miatt esetleg korlátozni kellene a reptér forgalmát – mondja Rabb

Imre, a Készenléti Rendőrség tűzserésszolgálatának alezredese, a repülőtéri rendőrség tűzserésszalosztályának vezetője. – A kutya a robbanóanyagok egyik legbiztonságosabb és legolcsóbb felderítési eszköze, a munkája azonban egymással szöges ellentétben álló személyiségjegyeket kíván. Egyszerre kell játékosnak, apportosnak lennie, hiszen a labdázásról szól számára az egész, egyúttal fegyelmezhetőnek is, nem szabad megérintenie a robbanóanyagot.

Rabb Imre a szolgálati szabályok miatt nem válaszolhat sok kérdésre, így azt sem árulja el, hogy Ferihegyen találtak-e már bombát a kutyák éles helyzetben. Jelenleg hét reptéri robbanóanyag-kereső tűzserész kutya van, mindegyikük német juhász, átlagosan kilenc évig szolgálnak, bár egyikük tizenegy évet dolgozott. Nem a reptéren laknak, vezetőik hazaviszik őket mindennap, és otthon háziállatként bánnak velük. Az eb és az ember bensőséges kapcsolatának fenntartása érdekében egy kutyavezető egy időben csak egy aktív kutyával dolgozik, és a kutyával sem foglalkozik senki más. A dunakeszi rendőrkutya-iskolában elvégzett négy-öt hónapos alapképzés és a kutyavezetőkkel közösen letett sikeres vizsga után állnak szolgálatba. Minden évben kéthetes továbbképzésen vesznek részt Dunakeszin, amelyet megint

vizsga követ. A legtöbb kutyát egészségi állapotának megromlása miatt nyugdíjazzák (hivatalos szóhasználatlalt leselejtezik), ezt követően általában a vezetője gondozza tovább hobbiállatként.

A ferihegyi bombakereső kutyák feltehetően nem találnak mindennap éles robbanóanyagot. Annak érdekében, hogy ne jöjjenek ki a gyakorlatból, naponta gyakorolják a csomag- és járművizsgálatot, illetve a területek, például az utasterminál átkutatását.

– A híresztelésekkel ellentétben soha nem itatunk vagy etetünk a keresőkutyákkal kábítószeret és más anyagokat, hiszen ezek mérgezők. A munka a játék megtalálásán alapul – oszlat el egy rosszindulatú pletykát Horváth Tamás rendőr törzszászlós, aki Max nevű másfél éves kutyájával a bőröndök átvizsgálását gyakorolja éppen. A bőröndöket most egymás mögé helyezett méretes téglák szimbolizálják, és TNT-t rejtettek el egyikükben. Max nemrég került a tűzszerészek állományába, és a törzszászlós másik kutyáját, a kilencéves Floht váltja fel annak nyugdíjba vonulásakor. – Általában TNT-vel kezdjük a kutyák kiképzését, mert ez az egyik legszagtalanabb robbanóanyag. Ha ezt megtanulta az állat, akkor térünk át fokozatosan más robbanóanyagokra, amelyeket aztán már gyorsabban megtanul. A kutya szaglása

olyan fejlett, hogy a légmentesen lezárt konzervdoboz falán keresztül egy-két nap alatt szétterjedő illatot is képes megérezni.

Max gyakorlata a téglák után a repülőtéri tűzszerészek parkolójában folytatódik, ahol Horváth Tamás kollégái már elrejtették a robbanóanyagot az egyik autóba. Gond nélkül megtalálja a harmadik autó elülső motorterébe, a lámpa mögé rejtett TNT-t, és előírászerűen fekszik csendben a földre, az autó kereke mellé, orral a szag irányába. Egy autó átvizsgálásakor a keresőkutya hasonló problémával találja szembe magát, mint a díler lakásában dolgozó drogkereső társa.

– A kutyának ilyen esetekben nem szabad rögtön jeleznie a leggyengébb szagra, hiszen a robbanóanyag nyomai ott lehetnek az autó minden alkatrészén. Ki kell választania azt a pontot, ahol a legintenzívebb az illat, mert valószínűleg ott van az anyag – magyarázza Rabb Imre. – Igyekszünk gyakran rejtteni olyan helyekre, ahová a bűnözők is szoktak. Most például ugyanoda dugta az anyagot a kollégám, ahová az Aranykéz utcai robbantás előtt tették.

2011. március 5.

Tódor sandít

Hasonlóan a féléves kisbabákhoz, a kutyák csak akkor követik az eléjük álló ember tekintetét, ha erre felhívják a figyelmüket. A felfedezéssel világhírűvé lett magyar etológusok szerint ez a jellegzetesség mégis sok mindent elárul a kutyák gondolkodásáról.

Láthatóan nem először jött Tódor az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) etológia tanszékére. Kapásból felismeri a földre helyezett számítógép-monitort és az elé tett fekete készüléket. A border collie lefekszik gazdája elé a földre, és várja a mozit. Nem is kell sokat várnia, a képernyőn csakhamar feltűnik egy lány, két oldalán két virágcserep. Miután hangjelzés vonja a kutya figyelmét a képernyőre, a lány vagy „ránéz” a kutyára és üdvözli, vagy nem, majd elfordítja a fejét az egyik cserep felé.

Kívülálló számára nagyjából ennyiből áll a kísérlet, amely az utóbbi napokban bejárta a világsajtót. Hogy valójában mi történik, azt jobban megérthetjük, ha tudjuk, hogy a monitor elé helyezett készülék egy szemmozgást követni képes eszköz

(elterjedt angol nevén: eye-tracker), a kísérlet pedig a kutya tekintetének követésén alapszik. A sajtó érdeklődését részben ez a körülmény magyarázhatja, hiszen eddig jószerivel csak kalodába szíjazott majmokon végeztek hasonló kísérletet.

Bár maga a teszt alig pár percet vesz igénybe, a kutatás igencsak időigényes volt.

– Három évvel ezelőtt kezdtük ezeket a vizsgálatokat. Az első fél év a módszer kidolgozásával ment el, majd másfél évig teszteltük a kutyákat. A tanulmányt egy éve adtuk be a folyóiratnak, a szerkesztők pedig nemrég fogadták el – mondja Gergely Anna, az ELTE etológia tanszékének doktori ösztöndíjas hallgatója, miután levetítette a videofilmet Tódornak. – A szemkövető technika hosszas tesztelésére azért volt szükség, mert mi vizsgáltuk a világon először a kutyák kognitív [gondolkodásbeli] képességeit ezzel a módszerrel. Méghozzá oly módon, hogy a kutya kísérlet közben nincs korlátozva mozgásában, teljesen szabadon fekszik, és nem szerelünk semmit a fejére. Több mint hetven kutyát teszteltünk összesen.

Módszertani jelentőségén túl a kutatás eredményei alapján fény derült a kutyák eddig nem ismert, meglepően emberszerű viselkedésére is.

– A kísérlet ötletét egy csecsemővizsgálat adta, amelyet hasonló, szemmozgást követő berendezéssel végeztek. Ebből az derült ki, hogy a baba hat és fél hónapos korban csak akkor követi az ember tekintetének irányát, ha az illető előzőleg kifejezte kommunikációs szándékát, tehát ránéz és nevéen szólítja – mondja Topál József, a Magyar Tudományos Akadémia Természettudományi Kutatóközpontja kognitív idegtudományi és pszichológiai intézetének munkatársa. – Ez azért volt fontos eredmény, mert sokan azt gondolták, hogy a tekintetkövetés, amely gyakori viselkedésük a társas életet élő állatfajoknak, az embernél is automatikusan történik. Nem kommunikációs aktus tehát, csupán a másik viselkedésének kihasználása.

Ám a csecsemők teszteléséből nyilvánvaló lett, hogy a kommunikációs szándék kifejezése (tudományos kifejezéssel: az osztenzív jelzés) módosítja a gyerekek tekintetkövető hajlandóságát. Topál Józsefben és munkatársaiban ezen eredmények alapján felvetődött, hogy ha a csecsemőknél ez a viselkedés már ilyen korai életkorban megjelenik (tehát feltételezhetően nem kellene hozzá túlzottan fejlett gondolkodási képességek), akkor talán a más tekintetben is csecsemőszerűen viselkedő kutyákban is működik.

Az eredmények igazolták várakozásait, hiszen a kutyák is csak akkor követték az ember tekintetét, ha előtte megszólították őket. Eltérések is voltak a hat és fél hónapos gyerekek tekintetkövetésétől. Topál szerint a kutyák inkább a fiatalabb, öt hónapos csecsemőkhöz hasonlóan viselkedtek. Szükségük volt ugyanis néhány másodpercre, mielőtt „megtalálták” volna, hogy hova nézett a videofelvételen látott lány. Ugyanígy jártak el az öt hónapos babák: látták, hogy oldalra néz az ember, és agyuk elkezdte földolgozni a látott információt. Ezalatt szemük nem követte a tekintetet, hanem látszólag céltalanul ide-oda cikázott. Majd, amikor megértették, hogy ebben a helyzetben érdemes oda nézni, ahová a bemutatón szereplő lány, maguk is követték tekintetének irányát. A gyerekek ezt a gondolkodásbeli lépést alig egy hónappal később már egy szempillantás alatt elvégzik, a kutyák azonban egész életükben ezen a szinten maradnak. A kisbabák számára nagy nehézség, hogy a korai életszakaszukban rájuk zúduló felmérhetetlen mennyiségű információból az igazán fontosakra figyeljenek, hiszen agyi kapacitásuk ilyenkor még igencsak véges. Ebben segíti őket a szándékkifejező jelzések nem túlságosan bonyolult mechanizmusa.

Az etológusok és a fejlődépszichológusok számos kísérletet végeznek, amelyekben azt vizsgálják, hogyan viselkednek hasonló élethelyzetben csecsemők és kutyák. E vizsgálatok eredményeként sokszor meghatározzák, hogy ha az adott viselkedést nézzük, akkor a kutya értelmi képességei hány éves vagy hónapos emberével vethetők össze. (Topál József és munkatársai egy korábbi vizsgálatáról, amelynek eredményeit két külön cikkben közölte a világ talán legfontosabb tudományos folyóirata, a Science, már írtunk: A, nem B. Magyar Nemzet Magazin, 2008. november 8., az interneten: tinyurl.com/7yumgeq.) De miért fontos összehasonlítani a kutyák és a kisgyermekek képességeit?

– Nem határozhatjuk meg egyértelműen, hogy a kutyák kognitív képességei milyen korú csecsemőével hozhatók párhuzamba, ugyanis más és más eredményt kapunk, ha különböző képességeket vizsgálunk. Ezért azt szoktuk mondani, hogy nullától kétéves korig terjedhet ez az életkori periódus. Az általunk vizsgált jellegzetességek nagy részét humánspecifikusnak, azaz csak az emberre jellemzőnek gondolták korábban, hiszen más fajoknál nem ismertek az állatvilágban. A kutya azonban kivételes – mondja Topál József. A kutya, emberhez kötődő életmódja okán, az etológus szerint jó modellje lehet az emberi evolúciónak. Társas

viselkedése számos tekintetben a miénkhez hasonló, hiszen az egész faj az emberi közösségben való létehez alkalmazkodott. Más társas életet élő fajok, ha meglátnak valamilyen érdekes tárgyat vagy ízletesnek ígérkező táplálékot, inkább rejtteni igyekeznek tekintetüket figyelő társaik elől, hiszen azok rögtön lecsapnának a célpontra.

– Bár a főemlősök, tehát a majmok is követik a másik tekintetét, náluk sem függ ez a viselkedés a társ figyelemfelhívó jelzéseitől. Az emberré válás során fontos lehetett ez a képesség, hiszen ez az egyik kulcseleme a kulturális tudás átadásának.

Évszázados vágya sok kutatónak, hogy pontosan rögzítse a vizsgált emberek szemmozgását, tekintetük irányát. Bár a múltban főként a pszichológusok érdeklődtek e magatartás iránt, az utóbbi években az etológiai vizsgálatok is terjedőben vannak. A kísérletek eredményeit néha meglepően gyakorlati célokra használják. Sokszor arra kérik a résztvevőket, hogy böngésszenek át egy honlapot, vagy lapozgassanak egy újságot, miközben figyelik szemmozgásukat. Ahova sokat néznek az emberek, az a terület értékes lesz a hirdetőik számára, hiszen reklámjuk jó eséllyel az olvasók szeme elé kerül. A cikk írója Angliában részt vett egy kísérletben, ahol arra kérték, hogy illessze fejét egy

meglehetősen kényelmetlen keretbe. Mindkét szemére kamerát irányítottak néhány centiméter távolságból. Így kellett végignéznie egy gabonapehely reklámját, benne a jól ismert joviális tigrissel. Mindezért öt fontot fizettek. A tekintetkövető vizsgálatok lehetőségeit sokáig a fejletlen technológia korlátozta. Kezdetben az alany szemét figyelve a pszichológusok szorgosan jegyzetelték, hogy (szerintük) hova néz éppen. 1879-ben Louis Javal francia szemész felfedezte, hogy az emberek tekintete olvasás közben nem folyamatosan halad a szövegben, hanem meg-megáll, majd hirtelen továbbugrik.

Később filmre rögzítették az alanyok szemmozgását, miközben gyakran a kamera elé helyezett üvegre írt szöveget olvastak vagy ábrát tanulmányoztak. A tekintetkövetés forradalma azonban a számítástechnika fejlődésével következett be, hiszen a mai „eye-trackerek” adatai szinte csak komputer segítségével értelmezhetők. Közöttük találunk kontaktlencsére emlékeztető vékony műanyag fóliát, amelyet közvetlenül a szembogárra kell illeszteni, de a szemmozgató izmok elektromos aktivitását érzékelő elektródákat is.

A legelterjedtebb eszközök ezzel szemben a fejre helyezett kamerák képét értelmezik, vagy infravörös fényt bocsátanak ki, és a mozgó szem hátsó részét borító retináról visszaverődő

fény változásaiból következtetnek a tekintet irányára. Így működik az a berendezés is, amellyel a kutyákat vizsgálták. Az ára mintegy egymillió forint volt, de teszteltek már 30 milliós gépet is. A svéd gyártónak is fontos, hogy a szemkövető technológiát egyre több, médiafigyelmet kiváltó etológiai kutatásban hasznosítsák, hiszen ez új piaci szegmenst nyitna meg számára. Így szívesen adott kölcsön több típust is kipróbálásra.

2012. január 28.

Átadott látás

Egyesek nyerészkednek a vakvezető kutyákon – bukkan föl újra és újra a félreértésen alapuló vád a sajtóban. A valóságban szó sincs erről, de az öt évtizedes múltra visszatekintő magyar vakvezetőkutya-képzés valóban nehéz anyagi körülmények között vergődik. Pedig igen sokan szeretnének négylábú segítőtársat.

A macskáknak van a legjobb dolguk a Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségének (MVGYOSZ) a csepeli Duna-parton lévő vakvezetőkutya-kiképző iskolájában. Naphosszat a számukra berendezett luxus-macskalakosztályban körben a falak mentén macskamászásra kialakított polcokon pihennek. A macskák rendeltetése az, hogy a leendő vakvezető kutyák megszokják közelségüket, a velük való gyakori találkozást. Egy vakvezető kutya számára érthető módon megengedhetetlen, hogy üldözni kezdjen egy macskát, vagy agresszívvá váljon a láttán.

Persze azért a kutyáké a főszerep. A félkörben kialakított kennelekben ottjártunkkor húsz állat lehetett, némelyikük

még túl fiatal ahhoz, hogy aktív munkát végezhesen vakvezetőként, mások pedig túl öregek hozzá. Szinte mind labrador. Noha korábban sok német juhászt is képeztek, a hőskorban pedig a legváltozatosabb, ma igencsak meghökkentően hangzó fajtát (dogot, bokszert, vizslát). Egy egyéves fekete labradort viszünk a kennelek mögött lévő tanpályára, ahol alig százméteres körzetben szinte az összes olyan terepadályt összezsúfolták, amely előfordulhat az utcán. Van itt sorompó, rácsos, átlátszó lépcső, pocsolya, telefonfülke és a 130-as busz megállója is. Miközben Vörös Enikő kiképző, az iskola szakmai vezetője felkészül a gyakorlásra (sötét szemüveget vesz föl, és fehér botot fog a kezébe), a fiatal labradornak nehéz ellenállni, játszani kezdünk vele.

- Szeretné? 1,8 millió forint az értéke, de tudja mit, vigye!
- mondja nevetve Farkasné Schiff Mónika, az iskola vezetője.

Az élethosszig tartó, rendkívül összetett képzési program igen drágává teszi ezeket az állatokat. Nemrég a teljes magyar vakvezetőkutya-képző rendszert felkavarta egy kellemetlen közjáték (félreértés, vádaskodás?), amely szerint Magyarországon pénzért adják a vakoknak a kutyát a kiképző szervezetek. Míg régen csak a csepeli iskola létezett, ma már három nagy és néhány kisebb ilyen intézmény létezik. Ezt a

híresztelést a miskolci Baráthegyi Vakvezető- és -segítőkutya-iskola cáfolta a leghevesebben.

– Még csak meg sem vádolt bennünket senki. Nem titok, hogy léteznek vállalkozások, amelyek „exportra”, főként németországi megrendelők számára képeznek vakvezető kutyákat mintegy másfél millió forintért. Amikor erről tudomást szerzett valaki, minket is felhívott, hogy akkor mi vajon mennyiért adjuk a kutyákat – tájékoztat Mezősi Tamás, a baráthegyi iskola vezetője. – Mi természetesen közöltük vele és mindenkivel, hogy sem mi, sem a többi, hazai vakvezető kutyákat képző szervezet nem kért soha pénzt a kutyákért a vak emberektől. A kutyák az átadás után is alapítványunk tulajdonában maradnak, a vak személy ingyenes használati jogot kap, és még a nagyobb állatorvosi beavatkozások költségeit is mi fedezzük.

A magyar vakvezetőkutya-képzés kezdetén, valamikor a múlt század hatvanas éveinek elején mindezt a semmiből kellett létrehozni. Ez pedig egyetlen legyőzhetetlen embernek köszönhető.

– Látásomat az ötvenes évek elején veszítettem el, amikor katonai tűzszerészként fölrobbantam. De csak fizikailag vakultam meg, lelkileg, a viselkedésemet tekintve látó maradtam. És ez nagyon rossz, hiszen egy látó képtelen vakon

élni. Amikor először kimentem egyedül az utcára vakon, azonnal tudtam, hogy képtelen vagyok így élni. De aztán eszembe jutott egy film, amelyet néhány évvel korábban láttam a laktanyában – mondja a nyolcvankét éves Rithnovszky János, a csepeli vakvezetőkutya-képző iskola alapító igazgatója.

A film megvakult német hadirokkantak kutyás rehabilitációjáról szólt. Akkoriban nem létezett nálunk vakvezetőkutya-képzés, így Rithnovszky Jánosnak két évtizedes harc árán kellett a semmiből felépítenie. 1976-ban nyílt meg végül akkor véglegesnek vélt helyén a vakvezetőkutya-képző iskola, amelyet alig egy év múlva bezárattott a kormányzat a magas költségekre hivatkozva. Az ezt követő tömeges fölháborodás azonban visszakozásra kényszerítette a minisztériumot, így az iskola egy évvel később újra megnyílhatott.

Sokat fejlődött a vakvezetőkutya-képzés és -vizsgáztatás gyakorlata az azóta eltelt négy-öt évtizedben, de ez korántsem jelenti azt, hogy egyszerűbbé vált.

– Az iskola négy fő program köré épült. A legtöbb kutyát mi tenyésztjük, mert nagyon szigorú orvosi alkalmassági feltételeknek kell megfelelniük. Második lépésként már kölyökkorában elkezdünk foglalkozni a kutyákkal, a harmadik

maga a kiképzés, a negyedik fő feladatunk a kutya utógondozása, ez az átadóvizsgától élete végéig tart. Bár szinte mindenki megtartja hobbikutyaként a kiöregedett vakvezető kutyákat, néhányat visszahoznak, ezekről is gondoskodnunk kell – mondja Farkasné Schiff Mónika. – A vak embert is meg kell tanítanunk a kutya „használatára”. E tanfolyam részeként be is költöznek néhány napra az iskolába, majd a végleges átadás előtt a kutya–ember páros együtt vizsgázik a forgalomban. És adott esetben együtt is bukik meg, hiszen itt a két fél együtt alkot egy csapatot.

A csepeli iskola kapacitása, az évente kiképzett kutyák (és az iskolában dolgozó szakemberek) száma jelentősen csökkent az utóbbi időszakban. Míg Rithnovszky János vezetésének idején az évi harmincnál több átadott kutya sem volt ritkaság, ma ennek a harmada ballag el egy-egy évfolyamból.

– Igaz, hogy mi az MVGYOSZ részeként közvetett módon állami támogatásból működünk, viszont így nem élvezhetjük az alapítványi működési forma előnyeit. Például nincs is külön adószámunk a szövetségtől, így az adományokat sem tudjuk közvetlenül fogadni. Eközben pedig soha nem fogadunk el pénzt a kutyákért a vakoktól – érvel Farkasné Schiff Mónika. – Tíz-tizenkét kutyát adunk ki évente, minthogy már csak három alkalmazottal dolgozunk. Az iskola fennállása óta öt-

hat száz kutyát képeztünk ki. Jelenleg hetvennégyen szerepelnek a várólistán, és munkánkat dicséri, hogy sokan a hosszú várakozási idő ellenére kivárlják a mi kutyáinkat.

Mezősi Tamás szerint a vakvezetőkutya-képzés minőségét biztosító és a használathoz fűződő jogokat meghatározó magyar törvényi szabályozás a világon egyedülállóan jó. A felkészített (bevett szóhasználattal: kibocsátott) vakvezető kutyák száma huszonöt egyed körül stagnál évente. Ez a szám igen alacsony, amelyet nem csak a hosszú várólisták léte támaszt alá. Az Egyesült Királyságban például negyvenezer emberre jut egy átadott vakvezető kutya évente, nálunk félmillióra. A baráthegyi iskola (amely alapítványként működik) gyakorlatilag nem kap állami támogatást. Meglepő módon Mezősi ezt nem tartja elfogadhatatlannak.

– A világ más országaira is igaz az, hogy a vakvezetőkutya-képzés nagyrészt vagy akár teljesen civil adományokból működik. Nálunk legalább az MVGYOSZ iskolája részesül állami támogatásban. Az ezt kiegészítő, közadakozásra épülő rendszer tehát eredendően nem lenne rossz. Én fogyatékossgal foglalkozó szakemberként pontosan látom, milyen pénzügyi gondokkal küzd a látássérült-ellátás, így nem tartom igazságtalanságnak, hogy például a mi szervezetünk nem jut állami pénzhez – mondja az iskolavezető. – Az

adakozás kultúrája hazánkban azonban még nem igazán alakult ki, és ez korlátozza a kiképezhető kutyák számát. Naponta hívnak fiatalok, akik kiképzőik szeretnének lenni.

A baráthegyi iskola – a csepeli kiképzőiskolával szinte azonos módon – évente tizenkét kutyát ad ki, ott jelenleg negyvenen várnak kutyára, jellemzően három-négy évig. A kiadott kutyák paradox módon tovább növelik a várólistát, mert a vak ember környezete, tapasztalva, hogy milyen gyökeres változást hozott a kutya sorstársa életében, még több kutyát igényel.

Ennek okát Rithnovszky János zárószavai fejezik ki a legjobban:

– Vakvezető kutya nélkül több száz vak ember él „börtönben” ártatlanul. Mindent meg kell tenni azért, hogy aki akarja, kihasználhassa e csodálatos állatok adottságait.

Kétséges értelem

Kétségtelenül igen hasznos munkát végeznek a vakvezető kutyák a látássérült ember mellett, és „intelligensen” viselkednek a legtöbb élethelyzetben. Hajlamosak vagyunk ennek láttán feltételezni, hogy átlátják a szituációt, a vak ember képességeit és a saját

szerepüket. Pedig számos esetben az okosnak tartott háziállatok viselkedése mögött sokkal kevesebb gondolkodást igénylő magatartásformák húzódnak meg. Mit tudunk hát arról, hogy mennyire van képben a vakvezető kutya?

– Egyértelműen tudják, hogy a vak nem lát. Számos esetben előfordul, hogy másképpen viselkednek látó és vak emberek jelenlétében, és ennek megfelelően reagálnak az előre nem látható eseményekre – tartja Vörös Enikő, a csepeli vakvezetőkutya-iskola szakmai igazgatója.

Még a legjobb szakemberek sem képesek azonban teljesen objektíven ítélni tanítványaik képességeiről, és minden ember sajátja, hogy igyekszik minden élőlényt, sőt élettelen tárgyat is emberi tulajdonságokkal felruházni. A viselkedéskutató nincs meggyőződve arról, hogy a vakvezető kutyák általában tisztában lennének a megtanult viselkedésformák értelmével.

– Noha számos kísérletben próbáltuk kimutatni a kutyák e képességét, általános érvényű bizonyítékot nem találtunk. Néhány kutyáról azonban valószínűsíthető, hogy valóban tudatában van

bizonyos mértékig annak, hogy a gazdája nem lát – nyilatkozta lapunknak Dóka Antal, az Eötvös Loránd Tudományegyetem etológia tanszékének munkatársa, aki hosszú ideje vizsgálja a vakvezető kutyákat, és a vakvezető vizsgákon is közreműködik bírálóként. – Az egyik tesztben „véletlenül” a földön felejtettünk némi ételt, és a kutya vagy látóval, vagy a vak gazdájával maradt a szobában. Azt tudtuk, hogy ha nem látják, szinte egyetlen kutya sem tud ellenállni efféle csábításnak. Amikor azonban ember is volt a helyiségben (akár vak, akár látó), és az ember az étel felé nézett, nagyon kevés kutya akadt, amely megpróbálta volna elcsenni a falatot. Volt azonban néhány, amely a vak jelenlétében mégis odalopódzott, és talán még arra is vigyázott, hogy a nyakában lógó, helymeghatározásra szolgáló csengő meg ne szólaljon.

Dóka Antal elmondta, hogy bár a vakoktól sok anekdotát hallani arról, hogy a kutya úgy viselkedik, hogy annak csak a vakság tudatában van értelme, ezeket a történeteket ellenőrzött körülmények között egyszer sem lehetett reprodukálni. Az egyik esetben a vak azt mesélte, kutyája „szabad idejében” mentette meg attól, hogy gödörbe essen. Időnként el szokta

engedni az állatot a parkban, hadd fusson kicsit, de egyik alkalommal a kutya valamiért nem volt hajlandó eltávolodni tőle, hanem orrával bökögte a lábát. Kiderült, hogy előző nap ástak egy gödröt épp ott, amerre a vak haladt volna egyedül, és ettől mentette meg a kutya.

2013. április 20.

Megtudhatjuk, mi is az az ebgondolat

Magyar kutatók felfedezése járta be a napokban a világsajtót. Megvalósították azt, amit eddig lehetetlennek hittek: kényszerítés és altatás nélkül vizsgálták meg egy állat, a kutya agyműködését. Az eredmények szerint a kutya és az ember agya az együttélésre van „drótozva”.

A viselkedéskutatás egyik legnagyobb fájdalma a legutóbbi időkig az volt, hogy az állatok és az ember agyműködésére sokszor csak nehezen értelmezhető magatartásukból, esetleg agyuk anatómiai felépítéséből lehetett következtetni. E területen az embernél áttörést hoztak a képalkotó eljárások, különösen a mágneses rezonanciás képalkotás funkcionális változata (az fMRI). Ennek segítségével pillanatról pillanatra követhető, hogy a vizsgált ember agyának mely része fogyasztja a legtöbb oxigént, tehát melyik működik éppen a legintenzívebben.

Az állatok fMRI-vizsgálata azonban igen nehézkesen haladt. A mágneses rezonanciás vizsgálat ugyanis egy fülsiketítően dübörgő szűk csőben történik, és ha a vizsgált ember vagy állat a vizsgálat közben akár csak néhány millimétert is megmozdul, az eredmények értékelhetetlenül elmosódottak lesznek. Emiatt az állatos fMRI-vizsgálatok ritkák, és csak kalodába zárt, vélhetően folyamatosan szorongó majmokon próbálkoztak velük.

Ezen előzmények ismeretében igazán egyedülállóak a Magyar Tudományos Akadémia és az Eötvös Loránd Tudományegyetem összehasonlító etológiai kutatócsoportjának eredményei.

– A világon most először sikerült összehasonlítani az ember és egy nem főemlős állat agyműködését. Azt vizsgáltuk, hogy különféle hangingerek hallatán mely agyterületek aktivizálódnak, tehát hol történik ezen ingerek feldolgozása az agyban – mondta lapunknak Andics Attila, a kutatás vezetője. – Kimutattuk, hogy az emberhez és a makákóhoz hasonlóan a kutyában is létezik a fajtársak hangjára érzékeny agyterület, még hozzá ugyanott, a halántéklebény elülső csúcsán. Ebből arra következtetünk, hogy ez a jellegzetesség már az ember és a kutya százmillió évvel ezelőtt élt közös ősének is sajátja volt.

Talán még érdekesebb, hogy egy másik agyterület is hasonlóan működik a kutyában és az emberben. Minél pozitívabb érzelmeket tükröző hangokat (emberi nevetést vagy játék közben rögzített kutyaugatást) játszottak le a vizsgált kutyáknak és embereknek, annál erősebb aktivitást mértek az agyuk ugyanazon pontján. Ez azt jelenti, hogy e két faj agya hasonlóan jól „érti” a másik hangulatát, ha a hangjait úgy hallja, mint saját fajtársai jelzéseit.

Mindezek az eredmények arra utalnak, hogy a kutya és az ember együttélését a két faj hasonló neurológiai adottságai tették lehetővé, és ezek az adottságok az együtt töltött több tízezer év során még inkább egymáshoz csiszolódtak. A kutatók emiatt amellet érvelnek, hogy a kutya vizsgálatával áttételesen saját evolúciónk korábbi állomásaiiba nyerhetünk betekintést.

A mostani felfedezéshez vezető kísérletsorozat kezdetén e cikk szerzője is elvitte a kutyáját, hogy az etológusok megvizsgálják az állat agyműködését az MR-gépben. Ahhoz azonban, hogy a kutya egyáltalán beléphessen a vizsgálóhelyiségbe, hetekig tartó intenzív tréningre volt szükség. Ennek során meg kellett tanítani a kutyának, hogy mozdulatlanul fekdjön egy asztalon, és ne törődjön semmivel, ami körülötte történik. A gép olyannyira érzékeny a

mozgásra, hogy a túlzottan lihegő kutyák fejmozgásai is elrontották a felvételt. Minthogy az MR-gép egy hatalmas elektromágnesként működik, a kísérlet közben semmilyen fémet tartalmazó tárgy, sem póráz, sem nyakörv nem lehetett a közelben. Furcsa volt látni, ahogy a gép lerántja a fejemről a fémkeretes szemüveget, miközben behajoltam a csőbe, hogy megsimogassam a kutyámat.

A vizsgálsorozat eredményei már önmagukban is elismerésre érdemesek, de az MR-vizsgálathoz szoktatott tizenegy kutya tudományos karrierje még csak most kezdődik. Hatalmas értéket képviselnek, hiszen a világon nem találni rajtuk kívül olyan állatokat, amelyek ne tartanának a sok klausztrófóbiás ember számára is elviselhetetlen vizsgálati berendezéstől. Amikor pedig árnyalatnyi idegéletteni változásokat akarunk tetten érni, egy rettegő állat nem a legjobb alany. A kiképzett kutyák segítségével olyan lehetőségek nyílnak a kutatók előtt, amelyekről eddig álmodni sem mertek.

– Ezek az eredmények az összehasonlító idegtudomány új ágát teremtik meg, hiszen végre az emberi agyműködést egy olyan állat agyműködésével vethetjük össze, amelyik az emberhez hasonlóan éber, nem lekötözve, nem altatva, nyugodtan vesz részt a kísérletben – mondja Andics Attila. –

Millió megvizsgálható kérdés jutott eszünkbe pillanatok alatt. Hamarosan megtudhatjuk, hogy mit jelentenek egy állat számára az érzelmek, az agyféltekéik hogyan osztják meg a feladatokat, mit gondol, amikor képeket lát vagy szagokat érez.

2014. február 27.

Olcsó hús

Mi, magyarok egyedülálló módon szeretjük a kutyákat, macskákat. Szinte minden pénzt megadunk értük. Emiatt a hazai állateledel-piac forgalmán sokkal kevésbé érződik a gazdasági válság hatása, mint akár az emberi élelmiszereket kínáló boltok bevételén. Kérdés azonban, hogy a tápokra költött sok milliárd forinttól jobb lesz-e nekünk és kedvenceinknek.

Erzsi néni, aki a mellettünk lévő lakásban lakott, túl volt a kilencvenen. Hozzátartozói gondoskodtak róla, időnként látogatták, hoztak neki ennivalót. De állandó emberi társasága nem volt. Ezért a macskák pótolták a családját. Az utcán megszámlálhatatlan példányt etetett, és nem is ételmaradékkal vagy olcsó eleséggel. Kedvencei – hozzászokva a jómódhoz – csakis a számára elérhető legdrágább márkát voltak hajlandók megenni. Így hát Erzsi néni teljes nyugdíja macskaeledelre ment el, miközben ő maga általában tejbe áztatott kenyeret evett.

Sok ember tekint teljes értékű családtagként háziállatára, és emiatt hajlandó jelentős összeget áldozni kutyája vagy macskája jólétére. Hazánk nagyhatalom a hobbiállattartásban és ehhez kapcsolódóan az állateledel-gyártásban és -fogyasztásban is. A GfK Hungária Piackutató Intézet felmérése szerint a kutyát és macskát tartók hetven-hetvenkét százaléka eteti állatát legalább részben boltban vásárolt eledellel. Miközben sok termék forgalma csökkent, az állateledel-piacé növekedett 2013 második negyedében. Az élelmiszerboltokban a tavalyi első fél évben 14 milliárd forintot költöttünk kutyatápra és nyolcmilliárdot macskaeledelre. Ez mindkét termékcsoporthoz meghaladta az előző évi adatokat.

Természetesen a kutya- és macskatápok sem vonhatják ki magukat a gazdasági folyamatok hatása alól. Noha a forgalom összértéke nem változott jelentősen az utóbbi időszakban, az már annál inkább, hogy milyen termékeket vásárolunk. A legolcsóbb, általában a nagy élelmiszerláncok saját márkás árucikkeiként értékesített eledel váltak népszerűvé.

– A 2008-ban kezdődött gazdasági válság első éveit a magyar állateledel-gyártók paradox módon sikeres időszakként élték meg. A kereskedők ugyanis a forint gyengülésével inkább a magyar termékeket vásárolták a

hirtelen megdrágult külföldivel szemben – mondja Mészáros János, a száraz kutyaeledelt gyártó Pamax Kft. ügyvezető igazgatója, akivel a cég csévharaszi telephelyén beszélgetünk. – A fogyasztói szokások azonban jelentősen átrendeződtek. A legdrágább, úgynevezett szuperprémium kategóriás termékek forgalmában nagyon nagy csökkenés tapasztalható. A többi kategória továbbra is fogy, csak hogy a fogyasztók egy lépcsőfokkal lejjebb léptek. Aki eddig prémiumot vett, az most közép kategóriás táppal eteti az állatát. Aki pedig régen is a legolcsóbbat vette, annak kutyája már csak száraz kenyeret lát.

A Pamax Kft. a Monori Állami Gazdaság privatizációjakor jött létre 23 évvel ezelőtt, jogelődjével együtt Magyarországon az egyik legrégebben működő hobbiállateledel-gyártó. Az utóbbi két évtizedben több, hozzá hasonlóan független kis cég is működött az ágazatban. Mára azonban legtöbbször elvérzett a hozzánk települt multinacionális gyártók és az olcsó importált tápok támasztotta versenyben. Mészáros János szerint az ő túlélésük titka az, hogy nem szálltak be a nagy külföldi áruházláncok kegyeiért folyó harcba. Főként a szakmai kereskedőkön, tehát az állateledelboltokon keresztül értékesítik termékeiket, abban bízva, hogy az igazán elkötelezett, ezért stabil fogyasztóknak tekinthető állattartók így is megtalálják termékeiket.

– Azok a kutyatartók, akik megtehetik, legtöbbször azért etetik állataikat eledellel, mert százszor egyszerűbb azt adni a kutyának, mint főzőcskézni. Én is táppal etetem a kutyáimat – mondja Sátori Ágnes állatorvos, akinek pszichológiai doktorátusa is van. Disszertációját az állatokhoz való viszony társadalmi és pszichikai mozgatórugóiról írta. – A legszegényebb állattartók viszont legfeljebb a legvacakabb tápot vásárolják, és csakis akkor, ha így olcsóbban tudják etetni állataikat, mint ha húst vennének. Legtöbbjük igyekszik ezek mellett mást is adni az állatnak, mert gyengének tartja a tápértéküket. Az egyik páciensem például kecskéket is tart, és a kecsketejjel javítja föl az olcsó tápot, amelyet kutyáinak ad. A kényelmi szempontokon túl az eledelék vásárlására a reklám van a legnagyobb hatással.

Általánosságban elmondható, hogy ha egészséges az állat (és nem allergiás például bizonyos táplálékokra), nem betegszik meg a legtöbb legális forrásból beszerezhető táptól. Tehát nem olyan érzékeny minden állat emésztése, hogy csak a prémium kategóriás eledelt adhatjuk neki. A gyártóknak viszont természetesen az az érdekük, hogy a drágább termék megvételére ösztönözzenek bennünket. Ezért, hasonlóan a gyógyszercégekhez, területi képviselőik révén meggyőzik a tenyésztőket, hogy az ő termékeiket adják a születendő

kölyköknek. Annál ugyanis nincs jobb reklám, mint amikor a kiskutyák új tulajdonosai a tenyésztőtől hallják, hogy mit szeret enni a kölyök.

Sok jó módú állattartó összekeveri a kutyával való foglalkozást a rá költött pénz mennyiségével. Miközben elmondhatják magukról, hogy van kutyájuk, a valóságban nem sokat törődnek vele. Tudat alatt ők is érzékelik ezt, és Sátori Ágnes értelmezése szerint sokszor ezt kompenzálják az elérhető legdrágább tápok és egyéb felszerelési tárgyak megvásárlásával.

– Az igazán gazdagok társadalmi státusához hozzátartozik, hogy csak a legdrágább tápokkal etetik a kutyát. Akik sportolnak kedvenceikkel, és általuk akarnak sikereket elérni, azok „teljesítménynövelő” céllal adják nekik a valóban legjobb termékeket. Ők a legtudatosabb vásárlók, és általában ők költenek a legtöbbet tápra. Ez naponta ezer-ezeröttszáz forintot is felemészthet – folytatja az állatorvos-pszichológus. – A legtöbben azonban társként tekintenek a kutyára. Náluk egyértelműen elsőbbséget élvez az állat vélt jóléte. Lehet, hogy maguknak nem jut ennivaló, de a kutya nem marad éhes.

2014. május 3.

Már egy vakkantás is sokat elárul

Szinte mindenki az ugatást említi a kutyák legjellegzetesebb viselkedéseként. Valóban, a kutya és rokonainak magatartása között ez a legdrámaibb különbség. Az ugatás, amint azt az elsők között magyar kutatók bebizonyították, rengeteget elárul társállataink, sőt az ember gondolkodásáról, lelkéről és törzsfejlődéséről.

Viccnek vélte a bírósági idézést – miszerint szomszédai beperelték őt a kutyája ugatása miatt – a seattle-i Denise Norton, így nem is foglalkozott vele, nem jelent meg a tárgyaláson. Rosszul tette, mert így a bíró a keresetben szereplő, irreálisan magas, félmillió dolláros bánatpénzt ítélte meg az állításuk szerint komoly idegi károsodást elszenvedni kénytelen szomszédoknak. A panaszosok szerint az állandó ugatás hangereje elérte a 128 decibelt is, ami összemérhető a sugárhajtóművek hangosságával. Norton nem sokat tehet, valószínűleg a behajtók lefoglalják a házát és minden

vagyonát, hiába érvel azzal, hogy az egyébként ennivaló kutyájának természetes viselkedése az ugatás.

A kutyák ismétlődő, gyakran valóban idegesítő hangadása egészen az ezredfordulóig az etológusoknak is érdektelennek tűnt. Ekkor azonban néhány biológus, közöttük elsősorban az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) etológia tanszékének kutatói rájöttek, hogy az ugatás sokkal több, mint értelmetlen zaj. Az azóta eltelt másfél évtized a magyar ugatáskutatás sorozatos sikereit és egy új tudományterület megszületését hozta.

– Mi kezdtünk elsőként komolyan foglalkozni azzal, hogy az ugatás az ember világába történő beilleszkedés „eszköze” lehetett, amely a háziásítás során lehetővé tette a kutya és az ember közötti kommunikációt, ezáltal az együttműködést és az együttélést – mondja Pongrácz Péter, az ELTE etológia tanszékének munkatársa, az ugatáskutatás vezetője. – Vizsgálataink első csapásiránya az volt, hogy a kutyaugatás hordoz-e az ember számára információt, illetve hogy másképp ugatnak-e a kutyák belső állapotuktól (emberi értelemben: hangulatuktól) vagy a helyzettől függően.

Kiderült, hogy az emberek (még azok is, akinek sosem volt kutyájuk) meglepően sok mindent le tudnak szűrni az ugatásból. A véletlen tippelésnél sokkal pontosabban

eltalálják, hogy a kutya idegen embert ugatott-e vagy játszottak vele, esetleg kikötötték egy fához. Az is nyilvánvalóvá vált, hogy az emberek a beszéd és az ugatás mögött gyanított érzelmeket hasonlóan értelmezik. Később számítógép segítségével elemezték a felvett sokezernyi vakkantást, és rájöttek, hogy az emberek azért képesek az ugatás hallatán ítéletet alkotni a helyzetről vagy az eb hangulatáról, mert e hangadás korántsem mindig ugyanolyan, jellegzetességei nagyban függenek a körülményektől.

Miután tehát a kutatók rávilágítottak az ugatás ember és kutya közötti kommunikációban betöltött szerepére, figyelmük az ugatást halló kutyák felé fordult. Először laboratóriumi körülmények között, majd legjobb barátaink természetes élőhelyén, a kertvárosi udvarokon is kimutatták, hogy magatartásuk az ugatásból lesűrhető információ szerint változik. Ha például az utcán elrejtett hangszórókból olyan acsarkodást játszottak le, amelyet idegen ember láttán hallattak fajtársaik, sokkal intenzívebben reagáltak, mint amikor a magányos, vélhetően féltő kutyák kétségbeesett vakkantásait hallották.

A magyar etológusok ugatással foglalkozó tanulmányai szinte mind példátlanok a maguk nemében, minthogy előttük alig néhányan foglalkoztak a témával. Nem úgy a budapesti

sikerek óta. Ma már szerte a világon dolgoznak kutatócsoportok a kutyák vokális jeleinek megfejtésén. De mit is tudunk meg eddig az ugatás háttéréről?

– A kutyaugatás bizonyosan nem „kutyabeszéd”, mivel ismereteink szerint nem árulkodik az eb hangulatától függetlenül a külső környezetről, nincsenek benne szimbólumok, illetve nincs nyelvtana – érvel Pongrácz Péter. – Mégis sok információt hordoz az egyedről. A másik kutya már a hangból is tudhatja, hogy ki ugat ott. Sőt, talán azt is, hogy kan-e vagy szuka, hogy milyen idős az ugató fél. Vizsgáltunk morgásokat is, amelyek az egyed méretéről tájékoztatnak.

A jövőbeli kutatásokból talán a kiinduló történetben szereplő hölgy is megtudhatja majd, miért vesztette el mindenét. Vizsgálni fogják ugyanis, mitől válik idegesítővé az ugatás az emberek számára. Emellett a kutyahangok és a genetika kapcsolatát is feltérképezik, illetve e viselkedés evolúciójára ható tényezőket is fel szeretnék tárni.

2015. február 19.

A tehén tőgye

Nyolcvanéves Csányi Vilmos etológus. Az ország talán leghíresebb tudósa életében szinte menetrendszerűek az olyan horderejű váltások, amelyek sokunk számára egyszer is elképzelhetetlenek. Sosem volt hajlandó bezárkózni egy szűk tudományterületre, viszont emiatt pályatársai sehol sem fogadták be igazán.

Mezítláb fogadott minket. Miért nem hord itthon zoknit?

– Azért veszem le itthon a zoknit, mert a neurobiológusok megfigyelései szerint az öregkori lábtöréseknek az a fő okuk, hogy a lábak érzőidegei kezdenek elsorvadni. Normális esetben nem kell állandóan a lábunk elé néznünk, mert érezzük a felület egyenetlenségeit a talpunkkal. Amikor ez a képesség a kor előrehaladtával csökken, az idős emberek a látásukkal pótolják a kieső érzést. Ez a váltás problémamentes általában, mígnem egyszer elfelejt az illető odanézni, és máris megtörténik a baj. Az idegek sorvadását lehet a mezítláb járással késleltetni.

– Önt etológusként ismerte meg az ország, holott vegyész az eredeti végzettsége. Hogyan jutott el a kémiától a magatartásig?

– Nekem mindig is voltak állataim, és az egyetemi éveim alatt egészen nagy díshaltenyészetet tartottam fenn. A szüleim azt szerették volna, ha a középiskola után azonnal szakmához jutok, ezért írártak a kémiai technikumba. Ezután magától értetődően következett az egyetem vegyész szakja. Az élőlényektől azonban sosem szakadtam el, ezért amikor meghallottam, hogy a későbbi Semmelweis Orvostudományi Egyetem Straub F. Brunó vezette híres Orvosi Vegytani Intézetében megüresedett egy hely, azonnal megpróbáltam átkéretni magam oda. Felvettek, és onnantól kezdve bakteriológiával és biokémiával, konkrétan a fehérjeszintézis szabályozásával kezdtem foglalkozni.

– Mivel vette le Straubot a lábáról?

– Csak évekkel később tudtam meg, hogy 1956 után, amikor sokan disszidáltak a tanszékről, Straubnak folyton konfliktusai voltak a pártvezetéssel, hogy az intézet tele van úgynevezett polgári elemekkel. Miután velem beszélt, és kiderült, hogy én munkásszarmazású vagyok – valamint nem is hülye, mint megjegyezte valakinek –, kapóra jöttem a számára, velem ugyanis ki tudta egyensúlyozni a munkatársak

származási mérlegét. Én ettől függetlenül nagyon jól éreztem magam. Később megengedték, hogy egyedül dolgozzak, ami egyrésről hátrány volt, mert tanácsok híján az összes hibát elkövettem, amelyet csak lehetett. Így sokkal tovább tartott a kandidátusi cím megszerzése, mint az szokásos, viszont sokat tanultam a problémák önálló megoldásáról, aminek a későbbi életemben milliószor hasznát vettem.

– Ha jól érezte magát az intézetben, miért nem maradt meg örök életére a biokémiánál?

– Straub is azt szerette volna, ha egyetlen végletesen leszűkített részterületre koncentrálok, én azonban ezt nem akartam. Ehelyett majdhogynem titokban írtam egy sejtbiológiai tankönyvet, amelyet elolvasva az igazgató elismerte, alkalmas vagyok arra, hogy szélesebb tudományterületeket is átlássak, és a továbbiakban hagyott dolgozni. Aztán, amikor a tanszék Szegedre költözött, az akkor épült biológiai intézetbe, nem mentem velük. Ehelyett elszegődtem az Eötvös Loránd Tudományegyetemre, ahol olyan témát kellett találni magamnak, amelyhez nem kellett sok pénz és nagy műszerek. Közben jó viszonyba kerültem Szentágothai Jánossal, és rajta keresztül érdekelni kezdett az idegtudomány. Ekkor 1973-t írtunk, ebben az évben kaptak a leghíresebb etológusok, Konrad Lorenz, Nikolaas „Niko”

Tinbergen és Karl von Frisch Nobel-díjat. Így „találtam” magamnak a viselkedéskutatást, pontosabban a magatartás-genetikát mint egy új, sok érdekes problémát felvető, mégis kis eszközigényű, tehát olcsó tudományterületet.

– Nem érezte úgy, hogy az etológia komolytalanabb, kevésbé emelkedett területe az élettudományoknak, mint például a molekuláris biológia?

– Az nem az etológia komolytalanságára utal, hogy a tanszéket ma vezető Miklósi Ádámmal együtt az ELTE húsz legtöbb tudományos közleményével rendelkező kutatója között vagyok. Egyszer meglátogattott minket a tanszékcsoport vezetősége, egyértelműen azzal az előítélettel, hogy mi csak játszadozunk az állatokkal. Egy ideig hallgattuk őket, amint kioktattak minket, hogy mi nem csinálunk semmi értelmeset, majd megkértem a hallgatókat, hozzák be a közleményeinket. Ekkor derült ki, hogy nekünk több tudományos cikkünk volt már, mint a tanszékcsoport vezetőinek összesen.

– Sohasem bánta meg, hogy nem maradt a biokémiánál vagy a laboratóriumi molekuláris biológiánál? Sokszor úgy érzi az ember, hogy e területek művelői kevesebb munkával is nagyobb sikereket érnek el, mint például az etológusok.

– Sosem bánok meg semmit, már csak elvből sem, hiszen a múlton nincs értelme rágódnia. A mai tudomány sokszor

inkább gyári tömegtermelésre hasonlít. Kiképezik a munkásokat, beállítják őket a futószalag mellé, és azt várják tőlük, hogy publikáció formájában termeljenek nagy tömegben. Engem ez sosem vonzott, ahogy az sem érdekelt sosem, mikor azzal vádoltak, hogy annak, amit csinálok, semmi haszna sincs. Ha egy tehénnek csak a tőgyét próbáljuk megtartani, nem fog tejet adni. Így a tudást sem lehet hasznosra és haszontalanra osztani.

– Az az ön akvarisztikai előéletét figyelembe véve érthető, hogy az etológia tanszék először a halakat (konkrétan a paradicsomhal viselkedését) kezdte vizsgálni. De hogy jöttek a legújabb időkben tudományos sztárrá váló kutyák?

– Kétszer kezdtünk kutyákkal foglalkozni. Először, még a halkutatás fénykorában, egy meghíúsult átszervezés eredményeképpen a gödi biológiai állomás (ahol annak idején az etológia tanszék székel) lett az otthona egy harminc kutyából álló falkának. De akkor még nem éreztük elérkezettnek az időt, hogy komolyabb kísérletekbe fogjunk a kutya viselkedését tanulmányozandó, hiszen a paradicsomhalas projektjeink remekül futottak. Évekkel később azonban már nem tudtunk olyan halas kísérletet összeállítani, melynek ne tudtuk volna azonnal a kimenetelét, ezért ráuntunk a halakra. Én még emlékeztem arra, hogy

korábban a kutyafalka viselkedésén olyan jegyeket fedeztem föl, amelyek egyetlen más állatfajra sem jellemzőek, ellenben igen hasonlóak a gyerekek magatartásához. Mivel akkoriban a kutyák viselkedésével az etológia elvei szerint még szinte senki sem foglalkozott, úgy határoztunk, hogy ebbe az irányba haladunk tovább. Úgy tűnik, bejött.

– Tudomány-népszerűsítő művei révén ön már évtizedek óta a legismertebb élő tudósok egyike (ha nem a legismertebb). Kereste ezt a szerepet?

– Amikor az ELTE-re kerültem, ott kémiagyakorlatokat is kellett tartanom. Előtte azt gondoltam, hogy a diákok oktatásához a kémiai műveltségem egészen kis szelete is elég lesz. De aztán kiderült, hogy egy csomó dolgot nem tudok. Egyszerűen azért, mert amikor a hallgatóknak kell magyarázni az anyagot, az másfajta tudást igényel, mint a kutatás. Akkor jöttem rá, a legbiztosabb módja saját tudásunk ellenőrzésének az, ha az anyagot el kell magyaráznunk valakinek, főleg azoknak, akiknek szinte semmilyen előzetes tudásuk nincs a témában. Amikor a DNS működését illető molekuláris biológiai felfedezések elkezdtek terjedni a tudományos világban, én már egészen korán elkezdtem erről ismeretterjesztő cikkeket írni. Akkoriban ez még politikai szempontból igencsak ingoványos terület volt, de Straub F.

Brunó neve elég jól csengett ahhoz, hogy nem akadályozták meg. Az első cikkek nagyon tetszettek Straubnak, és ráparancsolt az intézet minden kutatójára, hogy ők is írjanak hasonlókat. Ők igyekeztek, de nem nagyon sikerült nekik. Ezek láttán Straub is elismerte, talán van némi tehetségem ehhez. Én ezzel szemben azt gondolom, hogy ezt is meg lehet tanulni, mint sok minden mást.

– A szépírást is meg lehet tanulni? Hogyan lett önből néhány év alatt az egyik legsikeresebb kortárs író?

– A humánétológia alapos ismerete mindenképpen felkészíti az embert az írásra. Amikor hatéves voltam, elkezdtem regényt írni. Hamar abbahagytam azonban, mert az egyik barátom folyton kitalálta a történet következő fordulóit. Ebből arra következtettem akkor, hogy biztosan nem vagyok tehetséges, hiszen, ha az lennék, tudnék olyan meglepő dolgokat írni, amelyeket senki sem találhatna ki. Sok évtized eltelt aztán, és a tudomány-népszerűsítő könyvek révén gyakorlott író vált belőlem. Ahogy éreztem, hogy kezdek túlságosan időssé válni a kutatás mindennapos irányításához az egyetemen, tudatosan készítettem elő az újabb váltást az életemben. A tanszék fiataljait önálló munkára készítettem, ők meg lassan elhitték, hogy tényleg nem fogom örökké a kezüket fogni. Nem akartam ugyanis azt csinálni, mint sokan a

tanszékeken megtúrt öreg professzorok közül, akik a temetésük napjáig sem képesek szabadon engedni a fiatalokat, ami mindkét részről igen szomorú. Az ember egy életkor után már nem képes lépést tartani a tudománnyal, és észre sem veszi, hogy kinevetik a háta mögött.

– Tehát a szépirodalom az ön számára a tudomány helyét vette át?

– Bár már nem kellett mindennap a tanszék dolgaival foglalkoznom, továbbra is éreztem magamban erőt arra, hogy valami újjal kezdjek foglalkozni. Remek áthidaló megoldás volt számomra az evolúciós elmélet továbbfejlesztése és a humánétológia. Innen már csak egy lépés volt a szépirodalom, amely nem pusztán magáért való passzió a részemről, mert mint kiderült, tudok olyat is írni, amelyet el lehet adni, mert sok ember hajlandó megvásárolni a könyveimet.

– Nem tart attól, hogy sokak előítéletesek az írni kezdő, teljesen más területen ismertté vált emberekkel szemben? Ön szerint könyveinek rajongói inkább az etológust vagy inkább az írókat kedvelik önben?

– Ez a jelenség végigkísérte az életemet, melyben számos hasonló léptékű váltást vittem véghez. Vegyészből lettem biokémikus, biokémikusból etológus. Abból humánétológus, majd író. Én azt szoktam mondani, hogy az írók között

biztosan én vagyok a legjobb etológus, és talán az etológusok között sem vagyok rossz író. Az író társadalom mindmáig nem fogadott be. Pontosabban hajlandó volna befogadni, ha végigmennék a befogadási rítusukon. Ehhez az kéne, hogy a hierarchia alján kezdjem az írói pályafutásom, ahonnan tízhúsz év alatt szép lassan esetleg fölverekedném magam a rangsor lépcsőfokain. Erre én nem vagyok hajlandó, mert már elszoktam attól, hogy alul kezdjek. Ehelyett azt szeretném, ha elismernék, hogy a könyveimet el lehet adni (ami egy kínos mellékszöveg ezeknek a dolgoknak). Egyszerűen nekem már nincs időm. Nyolcvanéves vagyok tíz szépirodalmi könyvvel a hátam mögött. Nincsenek évtizedeim, hogy egyre jobb író legyek. Ezzel korántsem szeretném azt állítani, hogy az én szépirodalmi eszköztáram legjobb a világon. Csupán érdekel a történet, amelyet szeretek érthetően átadni az olvasóknak. A humánetológiai ismereteket pedig nagyon könnyű szépírói eszközzé konvertálni. Sőt enélkül nem is tudnék írni.

– Minden társadalmi jelenséget humánetológiai nézőpontból szemlél?

– Hát, hogy lássam másként? Természetes dolog, hogy az ember a szakmája ismereteit az élet minden területén alkalmazza. Baktériumokkal dolgozott biokémikusként tudom, hogy a baktériumok hogyan szaporodnak az ételekben

az élelmiszer fajtájától és a tartás módjától függően. Egy kedves rokonomnak 26 éve képtelen vagyok átadni ezeket az ismereteket, mert ő a szülei jégszekrény nélküli életéből fakadó tudást örökölte, és azt hiszi, hogy minden étel azonnal megromlik. A humánétológiával is így van ez. Ha az ember tud egy csomó dolgot az emberi viselkedésről, akkor ezt folyamatosan tudja, és folyton alkalmazza is. Nem is tudom különválasztani a humánétológus énemet a civil énemtől. Nagyon sok ember van, aki szisztematikus humánétológiai képzés nélkül is, pusztán az élettapasztalataira támaszkodva, rendkívül fejlett szociális érzékeket fejleszt ki. A többiek viszont megtanulhatják ugyanezt, hiszen a kutatások eredményei rendelkezésre állnak.

Csányi Vilmos

1935-ben született Budapesten; vegyész, biokémikus, etológus, író. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) vegyész szakján végzett, majd a későbbi Semmelweis Orvostudományi Egyetem Orvosi Vegytani Intézetének munkatársa lett. Később az ELTE-n megalapította a magatartás-genetikai laboratóriumot, majd az etológia tanszéket. 2001 óta a

Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. Az utóbbi években szépirodalmi könyveket is ír. Legutóbbi kötetei: A sértett, A tökéletesség illata, Segítség, kutyás lettem!, A kutyák szőrös gyerekek, Ironikus etológia.

2015. május 16.

Tudományos csaholás

Csányi Vilmos hosszú kutatói pályafutása során számos tudományterületen kipróbálta magát. Mint lapunknak adott interjújában (A tehén tőgye, 2015. május 16.) vallott róla, volt már díszhaltenyésztő, sejtbiológus, majd etológus lett, mígnem a humánetológia közvetítésével megérkezett jelenlegi fő terepére, a szépirodalomhoz. Csányi azonban a nyolcvanas években megjelent ismeretterjesztő könyvei, tévészerelése miatt a legtöbb laikus érdeklődő szemében továbbra is etológus, talán az ország legismertebb élő tudósa.

Az etológián belül is két tudományterület élteti évtizedek óta a professzor népszerűségét: az emberi viselkedés újszerű nézőpontból való vizsgálata és a kutyák magatartásának kutatása. E területek legújabb eredményeit foglalja össze két nemrégiben megjelent kötet: az *Íme, az ember* (Csányi Vilmos tollából), illetve a *Csányi Vilmos kutyaakadémiája*, amelyet az Eötvös Loránd Tudományegyetem etológia tanszékének munkatársai írtak az elmúlt húsz év ebviselkedés-lélektani felfedezéseiről az alapító professzor nyolcvanadik születésnapja tiszteletére.

Az Íme, az emberben a humánviselkedés teljes egészét vizsgálja annak minden elemével együtt. Ugyanúgy megismerhető belőle az erkölcs és a rítusok biológiai értelmezése, mint a tanítás vagy éppen az agresszió etológiai magyarázata. A kötet átfogó jellege folytán akár tankönyvként is használható lenne bevezető humánetológiai kurzusokhoz (ahogy a professzor korábbi, emberi viselkedéssel foglalkozó köteteit használják is). Csányi írói gyakorlata és a szakterület mély ismeretéről tanúskodó olvasmányos, mégsem felszínes stílusa azonban könnyen befogadhatóvá teszi a szöveget az alapvető természettudományos műveltséggel és legfőképp érdeklődéssel rendelkező olvasó számára.

Csányi megértéssel és szimpátiával szemléli az embert, annak minden, jónak vagy rossznak tekintett tulajdonságával együtt. Nincs ugyanis helye az értékítéletnek egy biológiai műben, hiszen nemcsak a vizsgált jelenségeket irányítják evolúciós kényszerek a háttérből, de maga az értékítéletet működtető morál is csak a viselkedés törzsfjlődésének következménye. Persze ez nem jelenti azt, hogy az adott helyen, időben és kultúrában nem lehet az egyik viselkedés jobb vagy rosszabb a másiknál. De ahhoz, hogy jobban megértsük a jó és a gonosz eredetét, fontos tisztában lennünk ezek törzsfjlődési előképeivel és mozgatórugóival.

Az olvasó számos, az emberek viselkedéséről alkotott tévhittel is leszámolhat a kötet forgatása közben (amely nem feltétlenül jelent egyirányú olvasást, a lapozgatást ugyanis az oldalak margójára írott kulcsszavak segítik). Az egyik legmakacsabb mítosz fajunk természetével kapcsolatban az, hogy az ember a történelem során a legvérszomjasabb teremtménnyé vált a bolygón, és – ellentétben a környezetükkel és egymással teljes harmóniában élő állatokkal – folyton háborúzik, gyilkolja társait, és elveszi azok javait. Nos, a valóság nem is állhatna élesebb ellentétben e hiedelemmel. Az ember valójában a legkevésbé agresszív állat. Éppen a csoporton belüli agresszió végletes lecsökkenése tette lehetővé azt, hogy az emberelődök hatékonyan legyenek képesek együttműködni, és a közös konstrukciók gyümölcseként sikeresebbek legyenek, mint az egyedül élő versenytársaik.

A másik kötetet Csányi Vilmos tanítványai és az általa létrehozott etológia tanszék jelenlegi munkatársai írták. A magyar etológia jelenkori világhírét a kutya viselkedésének tanulmányozása hozta meg. Amikor Csányi bábáskodásával húsz éve elindultak az ebkísérletek, a kutyaetológia szinte nem létező tudományág volt a világon. A tanszéki kutatások sikerét mutatja, hogy azóta a világ legtöbb, magára valamit is adó

kutatóhelye beindította a saját kutyás programját. A jelenlegi tanszékvezető, Miklósi Ádám és a tanszék egy másik kutatója, Kubinyi Enikő által szerkesztett Csányi Vilmos kutyaakadémiája az elmúlt évek összes eredményét felöleli.

Itt sem szakmai tanulmányokra kell azonban számítani. Hanem étellel teli, néhol megindító, néhol humoros, de mindig tudományosan akkurátus írásokra a hozzánk legközelebb álló, mégis alig ismert gondolkodású állat természetéről. A tanszék munkatársai még arra is vállalkoztak, hogy az azonos környezeti hatások biztosítása érdekében néhány napos farkaskölyköket vegyenek magukhoz, és életük első hónapjaiban pótmamaként gondozzák, „kézből neveljék” őket. A kutatások mára a kutyák magatartásának teljes palettáját felölelik a kommunikációs képességektől a szociális viselkedésen keresztül a genetikáig. Sőt az ebek magatartásának azon elemeit felhasználva, amelyek lehetővé tették a kutya és az ember közötti hatékony együttműködést, néhány etológus már a jövő embereket segítő robotjainak viselkedését alakítja.

A Csányi Vilmos kutyaakadémiája című kötetet a Magyar Etológia Alapítványnak juttatott, legalább 2990 forintos adomány fejében kaphatják meg az érdeklődők. További információ a tinyurl.com/kutyaakademia címen.

(Csányi Vilmos: Íme, az ember. Libri Kiadó, Budapest, 2015. Ára: 3990 forint; Kubinyi Enikő és Miklósi Ádám [szerk.]: Csányi Vilmos kutyaakadémiája. Magyar Etológia Alapítvány, Budapest, 2015. Ára: 2990 forint.)

2015. augusztus 29.

Elszabaduló agresszió

Hallod, de nagy csontvázarcú csíragizda vagy te, hogy nem vagy képes válaszolni a kulturáltan megfogalmazott levelemre, miközben én fizetlek az adómból! Ezt az üzenetet négy évvel ezelőtt kaptam a Facebookon, miután valóban nem válaszoltam a pitbulltulajdonos feladó előző levelére. Az első levél, amelyben trágárság ugyan nem, de kioktatás szép számban volt, az után íródott, hogy egy rádióinterjúban, ahová etológusként hívtak meg, nem tökéletesen a gazda véleményével megegyező dolgokat nyilatkoztam a pitbullokról.

Természetesen nem szabad általánosítani, így sem ebből a reakcióból, sem azokból a – néhol életveszélyes – fenyegetésekből nem szabad generális következtetéseket levonni a pitbullgazdák agresszivitásáról és értelmi képességéről, amelyeket Tóth Krisztina költőnő kapott egy évvel ezelőtti, de most felkapott verse kapcsán. De ne is a tulajdonosokkal foglalkozunk, inkább vizsgáljuk meg, hogy a viselkedéstudomány milyen válaszokat tud adni a mindenkit foglalkoztató, szándékoltan leegyszerűsítő kérdésre: a pitbullok „gyárilag”, öröklötten vérengzőek, vagy csak a

szívtelen, brutális emberek csinálnak belőlük gyilkost? Illetve még mielőtt erre válaszolunk, egy még alapvetőbb kérdést tegyünk föl: valóban agresszívebb, vérszomjasabb-e ez a fajta, mint a többi?

– Csak hogy béke legyen, én nem azt szoktam mondani, hogy a pitbull vagy egyéb fajták agresszívebbek, mint más kutyák, hanem inkább azt, hogy például az angol szetter biztos szelídebb. Senki nem vitatja, hogy a fajták között vannak viselkedési különbségek. Miért pont az agresszió lenne a kivétel? – mondja Gácsi Márta, az Eötvös Loránd Tudományegyetem etológia tanszékének kutatója, aki bíró által felkért szakértőként maga is tesztelt már emberre támadó pitbullokat, illetve rájuk emlékeztető kutyákat (mert gyakran nagyon nehéz megkülönböztetni őket). – A pitbullok és a hozzájuk hasonló fajták széles, erős állkapcsuk révén fizikailag is fel vannak készítve, hogy jó nagyot tudjanak harapni. Ez nem véletlen, hiszen őseiket eredetileg harcra tenyésztették.

Ugyanakkor sok más fajta is van, amelyek tenyésztésekor kifejezett cél volt a megnövekedett agresszió, mert őrző-védő feladatokat látnak el. Az ő agresszív viselkedésük mégis más, mint az igazi harci pitbulloké, mivel a rottweilernél, a kuvasznál vagy a dobermannál az agresszió jól meghatározott

formái domborodtak ki, és ennek mértéke is megmaradt a normális határokon belül.

– A pitbulloknál tenyészcél volt, hogy ha elborul az agyuk, ne álljanak le. Nem azt látjuk, ellentétben sok más fajtaival, hogy ha megszűnik az agressziót kiváltó ok, akkor lecsökken az agresszív viselkedés intenzitása – így Gácsi. – A pitbullok arra lettek kitalálva, hogy megfogják és addig harapják-tépjék az ellenfelet, ameddig az mozog. Nem hagyják, hogy az ellenfél kilépjen a szituációból, nem létezik számukra döntetlen vagy „első vérig” tartó harc. Szerencsére ma már azonban nagyon ritka az ilyen célra tenyésztett pitbull.

És ez csak a pitbullok egyik oldala. Ugyanis a fajtát eredetileg úgy szelektálták, hogy míg kutyákkal szemben rendkívül agresszívvé vált, az ember irányába szelíd, jól kezelhető maradt. Nagyon magas volt az agressziós ingerküszöbük az emberrel szemben, hiszen a gazdáik nem voltak éppen szakértők, egyszerűen kordában tartható kutyára volt szükségük. A szigorú szelekció által létrehozott pitbullok a múltban tehát emberre kevésbé voltak veszélyesek.

Olyannyira igaz ez, hogy a bevett agressziótesztek eredményei alapján a pitbullok gyakran kevésbé agresszívek, mint a legtöbb, amúgy szelídek tartott fajta. Csakhogy az azóta eltelt időben e pitbullok vérvonalába bekerültek más

egyedek is, így a mai egyedek kutyára kevésbé szélsőségesen agresszívek, az ember irányába viszont viselkedésük kiszámíthatatlanabbá vált. Megeshet, hogy az eredetileg kutyák ellen megnövelt agresszió alkalmanként az emberek, közülük is a kisebbek és az elesettebbek felé fordul.

A pitbullok tehát általában szelíd kutyák. De ha elindulnak, akkor nehezen állnak le. És hogy mikor indulnak el, azt nehéz megjósolni, mert sokszor hiányoznak náluk az agressziót megelőző kommunikációs jelzések.

2015. szeptember 12.

Hús az asztalon

Hogyan lett kutya a farkasból? E probléma egyike a biológia azon kérdéseinek, amelyek hallatán a szakértők csak a fejüket vakarják. Egy magyar etológus Ausztriában alapított farkaskutató központot, hogy választ találjon erre a rejtélyre.

Soha ne érjetez hozzájuk felülről és hátulról, ne simogassátok a fejüket és a hátukat. Ne távolodjatok el túlzottan egyedül a többiektől, várjátok meg, míg a farkasok jönnek oda hozzátok. Hiába vannak emberhez szoktatva, sosem lehet teljesen megbízni bennük. Biztos, ami biztos, nem megyünk be egyedül hozzájuk, és mindig szemmel tartjuk őket – tart gyorstalpaló farkaskezelési felvilágosítást Virányi Zsófia, az ernstbrunni vadasparkban működő farkaskutató központ (Wolf Science Center, wolfscience.at) egyik alapítója és társvezetője néhány másodperccel azelőtt, hogy belépnénk a két kifejlett farkas, Nanuk és Una kifutójába.

– A farkasokat nem lehet hazavinni, nem fogadják el fenntartások nélkül az ember vezető szerepét – folytatja a fejtágítást. – Nem lehet biztonságosan tartani őket háznál, a

gyerekekre nagy valószínűséggel vadásznak. A gondolkodásuk a kutyákénál sokkal inkább „háromdimenziós”, tehát nem csak a földön közlekednek. Teljesen mindegy nekik, hogy ajtó vagy ablak, ha be akarnak menni valahova, be fognak menni.

Virányi az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) etológia tanszékén doktorált, ahol már két farkaskölyköt nevelt fel „kézben”, tehát éjjel-nappal gondozva az állatot. Később az ausztriai Konrad Lorenz Intézet, a Bécsi Egyetem és a Bécsi Állatorvos-tudományi Egyetem érintésével jutott el az osztrák fővárostól negyven kilométerre északra lévő alsó-ausztriai kisváros, Ernstbrunn határában lévő vadasparkba, ahol társaival, Friederike Rangével és Kurt Kotrschallal együtt létrehozta a farkaskutató központot.

– Ezt a kutatóintézetet abból a célból alapítottuk, hogy azonos körülmények között tartott kutyákat és farkasokat hasonlíthassunk össze, a viselkedés öröklött tényezőinek vizsgálatához ugyanis azonos környezeti hatásokra van szükség – mondja Virányi Zsófia, miközben a falkák elkülönített kifutói között sétálunk. Az etológussal van saját kutyája, Tódor is, aki időnként odamegy a drótkerítéshez üdvözölni a farkasokat. Életük első napjaitól ismerik ugyanis őt, számukra Tódor a „felnőtti autoritást” testesíti meg. – A ELTE etológia tanszékén ugyanebből a célból próbáltuk

korábban a farkasokat úgy tartani, mint a kutyákat, de kiderült, hogy ez legfeljebb az állatok négy hónapos koráig működhet. Ezért itt pont fordítva járunk el, tehát a kutyákat is úgy tartjuk, mint a vadasparkban élő farkasokat.

A farkasok és a kutyák is úgynevezett falkákban élnek itt. Fontos azonban tudni, hogy ezek az állatcsoportok nem mindenben azonosak a természetben élő farkascsoportokkal. Míg azok általában rokoni kapcsolatok mentén szerveződnek (egy falka általában egy családot jelent), addig a kutatóközpont farkasai között nem feltétlenül van vérségi kapcsolat. Fogságban született állatok ők, néhány napos korukban kerültek a vadasparkba. Egy alomból általában két kölyök érkezik, amelyeket aztán két-hat tagú csoportokban nevelnek fel a kiképzők, kutatók és egyetemi hallgatók. Így a nem rokon állatok is gyakorlatilag szemük kinyílásától együtt élnek falkatársaikkal.

– Inkább hasonlítanak ezek a falkák egy emberi céghez, mint egy emberi családhoz. „Külső erők” (esetükben a kerítés) együtt tartja őket, így a kutatásaink azt a kérdést feszegetik, hogy a kutyák és a farkasok kooperatív (együttműködési) képességei az emberhez hasonlóan lehetővé teszik-e az ilyen – mesterséges – csoportokhoz való alkalmazkodást is – folytatja az etológus. – A fogságban tartott falkák tagjai általában

agresszívebbek egymással, még akkor is, ha családi csoportokból indultak ki. A mi farkasaink azonban meglepően békésen megférnek egymás mellett. Hiába tartoznak az állatok egyik vagy másik falkába, alig néhány méterre élnek egymástól, mind ismeri a többit, intenzíven kommunikálnak egymással. Az agressziót úgy igyekszünk csökkenteni, hogy aktívan foglalkoztatjuk őket, főként állandó etológiai kísérletekkel.

De a vadaspark lakói, a farkasok számára életük első hónapjaiban mégsem a többi farkas társasága a legkülönlegesebb. Kétnapos koruktól négy-öt hónapos korukig ugyanis az ember állandó közelségében nevelkednek. Nanuk és Una lakhelye mellett meg is nézhetjük a kutatóintézet munkatársainak szállását, amelyben a kislefarkasok életük első hónapjaiban alszanak. A néhány négyzetméteres kunyhó nem kínál túlzott kényelmet. A betonpadlós szobában csak a kis vaskályha nyújt némi komfortot (erre szükség is van, mert ilyenkor, október elején is alig néhány fokkal magasabb a kinti hőmérséklet a fagypontnál). Még ágyak sincsenek, csak néhány falhoz támasztott matrac. A kis ház falába ajtót vágtak, amelyen keresztül a farkasok bármikor ki-be járhatnak. A gondozók ebben az időben cumisüvegből etetik őket.

Az ernstbrunni kutatások egyik legfőbb kérdése az, hogy miben különbözik egymástól a farkas és a kutya gondolkodásmódja és viselkedése, és mindebből milyen következtetéseket tudunk levonni a házasítás folyamatáról.

– Furcsán hangozhat, de a tudomány jelenleg még csak kevéssé érti, hogy pontosan hogyan változott meg a kutya viselkedése, mióta a mai kutyák őseit adó farkasokat az ember domesztikálta – magyarázza Virányi Zsófia. – Ugyanakkor a magatartásuk néhány alapvető különbségére már fényt derítettünk. A kutyákat például sokkal egyszerűbb hozzászoktatni az ember közelségéhez, ehhez akár már néhány perces rendszeres szemkontaktus is elég. Ahhoz azonban, hogy a farkasok ne féljenek az emberektől, hosszadalmas, napi huszonnégy órán keresztül tartó kapcsolatra van szükségük az emberrel életük első hónapjaiban. A kutyákat arra szelektáltuk az elmúlt évezredek során, hogy kevéssé legyenek agresszívek az emberrel szemben, és gördülékenyen együtt tudjanak működni vele. A mi kutatásainkból is egyértelmű, hogy igen hasonló kooperációra a farkasok is képesek, csak nem az emberrel, hanem fajtársaikkal. Például nem igazán értik, ha az ember a kezével próbál irányt mutatni nekik, ugyanakkor más farkasok tekintetirányát nagyon jól értelmezik hasonló problémák

megoldása közben. Sőt a farkasok fajtársaikkal hatékonyabban működnek együtt, mint a kutyák más ebekkel.

A kutyák alkalmassá váltak arra, hogy tökéletesen alávéssék magukat az ember – illetve kóbor kutyák esetében a csoport domináns állata – akaratának. A farkasok, legyenek akár mennyire is az emberhez szoktatva, erre kevésbé hajlandóak. Virányi a Scientific American magazin idei riportjában így jellemzi a két közeli rokon faj viselkedése közötti hatalmas különbséget: egy kutyának meg lehet tiltani, hogy az asztalon hagyott húst elvegye. A farkas számára viszont nincs az a parancs, amely ezt megakadályozná.

A központ munkatársai felfedezték, hogy e különbség hátterében a kutyák és a farkasok falkáinak eltérő belső struktúrája állhat. A kóbor kutyák csapataiban kialakuló rangsor diktatórikus rendet eredményez. A domináns állat eszik először, míg ő jól nem lakott, a többiek meg sem próbálnak a táplálék közelébe férkőzni. A farkasfalkák ennél sokkal egalitáriusabbak. Bár itt is van hierarchia az állatok között, az alárendelt egyedek a vezetőikkel együtt esznek, és még látszólagos fenyegetés esetén sem hajlandóak odébbállni. Arra is rájöttek az etológusok, hogy amikor a kutyák úgymond együttműködnek az emberrel, sokkal inkább utasításokat teljesítenek, és arra várnak, hogy az ember döntsön

mindenben. A farkasok ezzel szemben kezdeményezőbbek, kreatívabbak, önállóbbak.

A domesztikáció mikéntje ugyanígy a múlt homályába vész. Virányi szerint bátran állíthatjuk, hogy a kutya az első háziasított állat, de a történetével kapcsolatos tudományos bizonyosság itt nagyjából véget is ér (miközben mára gyakorlatilag az összes többi háziállat eredetét pontosan ismerjük). Noha viszonylag egyszerű elképzelni azt a népszerű forgatókönyvet, hogy a farkasok elkezdték követni a vadászó-gyűjtögető embercsoportokat, és szépen lassan „összebarátkoztak” velük, ha belegondolunk, mindez rengeteg zavaró kérdést vet fel. Vajon hogyan voltak képesek a farkasok feladni a független, parancsokat nehezen tűrő természetüket, hogy kezes, megbízható kutyákká váljanak? És az embereknek mi volt az azonnali hasznuk abból, hogy egy nagy testű, táplálékállatnak szinte értéktelen, viszont potenciálisan életveszélyes ragadozót megtúrtek maguk mellett?

– Bárcsak el tudnám képzelni, hogyan történt ez! De nagyon sok darab hiányzik még ebből a kirakóból – sóhajt Virányi Zsófia.

Abban sincs egyetértés a kutatók között, hogy milyen rég is kezdődött az ember és a kutya együttélése. A különböző elméletek szerint a farkas háziasítása (tehát a kutya története)

legkésőbb tizenkétezer, legkorábban talán ötvenezer évvel ezelőtt kezdődhetett. A helyszín teljesen bizonytalan. Könnyen előfordulhat, hogy (evolúciós léptékben) egyszerre több helyen is elindultak a farkasok a domesztikáció útján.

Az viszont immár bizonyosnak látszik, hogy a kutya őse a közhiedelemmel ellentétben nem a ma élő farkas volt, hanem egy ma még ismeretlen, vélhetően már kihalt farkasfaj.

– A történet minden elemének megismeréséhez még az időutazást is fel kellene találnunk – így Virányi. – De a tudomány mégis sokat segíthet abban, hogy elméleteket alkossunk, majd azok közül kizárhassuk a megcáfolhatókat.

2015. október 24.

Popkutya és szcientokutya

Kevés olyan tudományos kutatócsoport van ma Magyarországon, amelynek kutatói – és a vizsgálatok alanyai – annyit szerepelnének a médiában, mint az Eötvös Loránd Tudományegyetem etológia tanszékén működő kutyaviselkedés-kutató csapat. A csoportot alapító Csányi Vilmos a legnépszerűbb magyar tudós, az ő ismertsége reflektorfénybe állította munkatársainak munkásságát is.

A laikusok érdeklődését csak fokozza, hogy a csoport nem kvazárokkal, sokad fokú egyenletekkel vagy szanszkrit filozófiával foglalkozik, hanem kutyákkal. Így felfedezéseik közérthetővé tett lényegét viszonylag könnyedén lehet a szűkebb tudományos közösségen kívül állóknak is közvetíteni.

Rendszeresen jelennek meg könyvek, cikkek, tévériportok a csoport tudományos eredményeiről és a kutyák viselkedéséről. Magukról a kutatókról, illetve a közösség működéséről azonban mindeddig kevesen írtak. Mund Katalin éppen e témában írta szociológiai doktori disszertációját. Hosszú ideig jelen volt a tanszék mindennapjaiban, és a munkatársakkal, diákokkal készített interjúkra, valamint saját megfigyeléseire támaszkodva tudományszociológiai

értekezést írt. Ez a tanulmány jelent meg most kibővített formában, könyv alakban.

Amint maga a szerző is hangsúlyozza, e kötet nem a kutyákról szól, nem lehet belőle megismerni magatartásukat (és főleg nem lehet belőle praktikus kutyanevelési tanácsokhoz jutni). A mű alanyai nem az állatok, hanem a kutatók. Az ő viselkedésük, munkamódszerük, társaikkal való együttműködésük, versengésük a konkurens kutatócsoportokkal, hiedelmeik, előítéleteik. Mert ők (ahogy senki) sem mentesek tudományosan alá nem támasztott elképzelésektől, és prekonceptióikat a többi biológushoz képest tovább erősíti az a körülmény, hogy legtöbbjük együtt él vizsgált állatfajuk egy vagy több egyedével. A könyvben éppen ezért hangsúlyosan jelenik meg a valóságos lény (a reálkutya), ennek tudományos (szcientokutya) és népszerű leképeződése (popkutya) közötti kapcsolat.

Míthogy A kutyaetológia kulisszatitkai eredeti formájában tudományos disszertáció volt, a leendő olvasónak számítnia kell arra, hogy a szöveg stílusa a népszerűsítő etológiai könyvekénél szárazabb, szakmaibb. Kevésbé olvasható, helyenként kissé vontatott, kevésbé feszes, esetenként kifejezetten bukdácsol. Aki azonban az elmúlt években az etológia tanszék kutyás felfedezéseinek rajongója

lett, annak mindenképpen érdemes lehet belelátnia a kutatás
tévéforgatások közötti szürke hétköznapijaiba.

(Mund Katalin: A kutyaetológia kulisszatitkai. Univerzum
Könyvek, Budapest, 2015. Ára: 2990 forint.)

2016. február 13.

Öreg kutyáktól tanulhatjuk a korosodást

Több mint egymillió eurós kutatási támogatást nyert el az Eötvös Loránd Tudományegyetem etológia tanszékén dolgozó kutató, Kubinyi Enikő a kutyák öregedésének vizsgálatára. Az idős kutyákat érintő viselkedési, idegéletani és genetikai változásokat ilyen átfogó módon még sehol sem kutatták a világon. Az eredmények nemcsak az életük alkonyán lévő ebek életminőségének jobbá tételében fognak segíteni, de a korosodó emberek is sokat profitálhatnak belőle.

A humán orvostudomány fejlődésével az elmúlt évszázadban jelentősen megnőtt az emberek átlagos élettartama. Jóval többen élnek meg napjainkban a nyolcvanadik vagy akár a kilencvenedik életévüket, mint száz éve. Emiatt sok olyan egészségügyi gond került a felszínre és vált gyakorivá, amely korábban nem jelentett tömeges problémát. A tudomány erre

reagálva kezdte el vizsgálni az öregedés folyamatát, az ehhez kapcsolódó pszichikai, fiziológiai változásokat.

Hasonló trendek figyelhetők meg az ember mellett élő társállatok, főként a kutyák esetében is. Az idős házőrzők sok esetben az emberéhez hasonló öregkori nyavalyáktól szenvednek, elmebeli képességeik tompulhatnak, mozgásszervi, emésztési nehézségeik támadnak. Minden gazda tudja, akinek volt már tízévesnél idősebb kutyája, hogy legtöbbször igencsak meglátszik a kor. A 11–13 éves ebek harmadának, a 15 évesnél idősebbek több mint kétharmadának szellemi képességei oly módon hanyatlanak, amely bizonyos mértékig megfeleltethető az emberek időskori demenciájának.

A jelenség általánosan ismert, éppen ezért meglepő lehet, hogy eddig nem indítottak komplex kutatóprogramot a vizsgálatára. Most azonban az Európai Kutatási Tanács fiatal kutatóknak szóló pályázatán 1,2 millió eurót (370 millió forintot) nyert erre a célra az Eötvös Loránd Tudományegyetem etológia tanszéke által vezetett kutatócsoport.

– Három szempontból fogjuk vizsgálni a kutyák egészséges öregedési folyamatait: viselkedési, idegtudományi és genetikai szinten. Az idegtudományi tesztekben a

legmodernebb vizsgálómódszereket, például a funkcionális mágnesesrezonancia-vizsgálatot (fMRI-t) és az elektroencefalográfiát (EEG-t) is bevetjük majd – nyilatkozta lapunknak Kubinyi Enikő, a kutatócsoport vezetője. – A viselkedési vizsgálatok leginkább az idős kutyák elmébéli (kognitív) képességeit kutatják majd. Korábban más kutatók főként a fizikai világ ingereinek feldolgozására (és ezek időskori zavaraira) koncentráltak, és laboratóriumban élő kutyákkal dolgoztak. Mi viszont a társakkal fenntartott viszony agyi feldolgozására (a szociális kognícióra) figyelünk majd jobban, és emberi közösségben, a kutya természetes környezetében élő állatokat szándékozunk tesztelni. Úgy gondoljuk, hogy így sokkal relevánsabb ismeretekhez juthatunk.

Az idős kutyák demenciája sok olyan tünettel jár, amely sajnos ismerős lehet mindazok számára, akiknek szellemileg hanyatló hozzátartozója van. Romlik a térbeli tájékozódó képességük, nehezen ismerik fel azokat a családtagokat, ismerős kutyákat, akikkel világ életükben együtt éltek. Apatikussá, ingerlékennyé válhatnak, álmatlanságban vagy éppen aluszékonyságban szenvedhetnek, öregkorukra a szobatisztasággal is nehézségeik támadhatnak.

– A nyugati civilizációban, ahol a legtöbben családtagnak tekintik a kutyát, megemelkedett az idős állatok száma. Ez a

gazdák számára igen nagy érzelmi és anyagi teher. Hiszünk benne, hogy a most induló kutatásunk eredményei hozzájárulnak majd ahhoz, hogy a kutyák egészségesen öregedhessenek meg, ezzel csökkentve a gazdákra háruló terheket – mondja Kubinyi Enikő. – A kutya és az ember között nagyon sok a szociális viselkedésbeli párhuzam. Éppen ezért arra számítunk (és ezt a hipotézist igazolni is szeretnénk), hogy a kutya az emberi öregedés jól használható modellje lehet.

Az elkövetkező évek vizsgálatai során a magyar etológusok a kutyák öregedési folyamatainak számos aspektusát kutatni fogják. Összehasonlítják majd a fiatal és az idős ebek viselkedését, vizsgálják majd, hogy milyen örökletes és életmódbeli faktorok hatnak az időskori biológiai változásokra. Különösen fontos kérdés annak feltárása, hogy mi okozza a nagy testű kutyák rövidebb élettartamát. Köztudott, hogy a legnagyobb, akár hetven kilogrammnál is többet nyomó fajták, például a német dog, ritkán élnek 7-8 évnél tovább, miközben az átlagos súlyú, 10–20 kilogrammos kutyák nemritkán megélik a tizenöt éves életkort is. Minthogy a testméret nagyrészt a fajta örökletes jellegzetessége, feltételezhető, hogy e különbség hátterében főként genetikai tényezők állnak. Ugyanerre utal a fajtatiszta és a keverék

kutyák életkilátásai között meglévő különbség. Az etológia tanszéken működő kutya kutató csoport honlapján képet közölnek Buksiról, a huszonöt éves keverékről. Ilyen magas életkor pedig eb esetében gyakorlatilag elképzelhetetlen.

A kutatóprogramnak nagy módszertani jelentősége lesz, amely jóval túlmutat az öregedésvizsgálatokon (vagy ahogy a most megalapított tudományterületet elnevezték, a kutyagerontológián). Olyan vizsgálati módszereket és eszközöket vetnek ugyanis be az elkövetkező években, amelyeket kutyán még talán sosem alkalmaztak eddig a viselkedéskutatásban. GPS-es nyomkövetővel szerelik fel a vizsgált állatokat, az okostelefonokból ismert gyorsulásmérőket és giroszkópokat rögzítenek testükre a mozgásuk regisztrálására, szemmozgásaikat pedig a szemükre irányított kamerákkal és automatikus követő algoritmusokkal figyelik. Számos kutyát még az érintőképernyő kezelésére is kiképeznek, amelyek így sokkal összetettebb módon tudnak számot adni gondolkodási képességeikről.

2016. február 25.

Haldivat, kutyadivat

Az angol Sky tévécsatorna új műsorában menhelyről kiválasztott, különösen okos keverék kutyákat igyekeznek látszólag lehetetlen feladatokra megtanítani. A győztes állat a végén még igazi repülőt is irányíthat. A műsor etológus szakértője Miklósi Ádám, az ELTE etológia tanszékének vezetője, aki mára a világ egyik legelismertebb kutyaviselkedés-kutatójává vált.

Tényleg képes a kutya repülőgépet vezetni?

– Ezt így természetesen nem lehet kijelenteni. A műsor csupán játék, azt próbáljuk megmutatni a nézőnek, hogy a kutya és így a keverék kutya is mi mindenre képes. Extrém körülmények között is részt tud venni emberekkel közös akcióban. A sorozat folyamán speciális kiképzésben részesülnek, és valóban megvan az esély arra, hogy az utolsó részben a pilótafülkébe ülve egyik vagy másik kutya kormányozni tudja a repülőgépet. Hogy ez valóban sikerül-e, maradjon titok.

– Az efféle látványos műsorokban bemutatott tesztek tekinthetők tudományos kísérleteknek, megtudhatunk belőlük bármi újat is a kutyáról? Vagy csupán szórakoztatásra jók?

– A szakembernek ez a műsor nem fog újat mondani a kutyáról. A laikusnak viszont igen, hiszen menhelyről kiválasztott keverék kutyák szerepelnek benne. Még a legkutyaszeretőbb országokban is igen sanyarú sorsuk van a menhelyi kutyáknak, hiszen az emberek többsége „selejtnek” tartja őket, és nem szívesen veszi magához. Holott közöttük ugyanolyan arányban található kifejezetten okos állatok, mint a legcél tudatosabban tenyésztett példányok között. Ugyanúgy képesek betölteni azt a szerepet, amelyet általában az emberek elvárnak egy kutyától. A fajtatiszta kutya szelektív tenyésztése folytán egy-egy meghatározott feladatra kevesebb kiképzéssel is megtanítható (például a puli a birkaterelésre). Ugyanakkor más feladatra viszont semmivel sem jobb, mint az átlagos eb. És a mai családkutya-tartók jó része nem végez olyan munkát a kutyával, amelyre az eredetileg szelektálva lett.

– A keverék kutyák képességei, tulajdonságai különböznek a fajtatisztákétól?

– Drasztikus különbségek nincsenek közöttük. A keveréknél nem lehet tudni, milyen fajtájúak voltak az ősei, tőlük milyen géneket örökölt. Emiatt általában nincs speciális tudása, ugyanakkor az általános tanulási képessége és problémamegoldó viselkedése lényegében megfelel a fajtatiszta egyed hasonló tulajdonságainak. Szakértők azonban gyakran vitáznak azon, hogy a fajtatiszta vagy a keverék kutya egészségesebb-e. A túltenyésztettség miatt a fajtatiszta kutya nemritkán örökletes betegségeket hordoz. A keveréknél, különösen, ha fiatalkorában kóborolva élt, erősebben érvényesül a szelekció. Az ő környezete sokkal könyörtelenebb, és amelyik képes túlélni a megpróbáltatásokat, vélhetően a betegségeknek is jobban ellenáll. Emellett általában igaz, hogy ha a szülők génállománya jelentősen különbözik egymástól, az többek között az utód immunrendszerét is erősebbé teheti.

– Hogy találtak önre az angol tévések?

– A kutyaviselkedés etológiai kutatása az utóbbi húsz évben került a köztudatba, nem kis részben a mi (az Eötvös Loránd Tudományegyetem etológia tanszékén folytatott) kutatásaink révén. Az elmúlt száz évben a munkakutyák (főként a rendőr- és vakvezető kutyák) kiképzése folytán rengeteg tapasztalat halmozódott fel a szakemberek fejében,

de a legutóbbi évtizedekig a viselkedéstudomány nem igazán foglalkozott ezzel a fajjal. A nagy újdonság abban áll, hogy ma már a kutatók, amennyire csak lehet, objektíven, tudományos módszereket követve igyekeznek elválasztani a hiedelmeket a valóságtól. Kár lenne tagadni, hogy ebben a magyar etológusoknak a kezdetektől nagy szerepük van. Dacára annak, hogy mi fizikailag messze esünk a tudomány fő áramlataitól, mára világszerte általánosan ismertté és elismertté vált a tanszéken folytatott kutatómunka.

– A kutyás etológusok a többi tudományterület művelőihez képest viszonylag sokat szerepelnek a sajtóban. Minek tulajdonítja e népszerűséget? Az emberek tudják, hogy önök valójában mivel foglalkoznak, vagy afféle naiv álomkép él bennük a szeretni való kutyák varázslatos képességeiről?

– Az emberek általában vágynak arra, hogy megőrizték a természettel való kapcsolatot. A családi kutya remek kapocs az ember és a természet között. Egy nagykövet, amely az ember mellett él a városban, mégis az állatvilág része maradt. Amikor kapcsolatba lépünk vele, átélhetjük azt a borzongást vagy kíváncsiságot, amelyet csak egy másik fajjal való találkozás válthat ki. Mindenki mást képzel a kutyák gondolkodásáról, valaki gyermeknek, más farkasnak tartja. Éppen abban áll az etológia szerepe, hogy megpróbáljuk a megalapozatlan

tévképzetektől megszabadítani a kutyát, ezzel segítve az embereket, hogy helyén tudják kezelni ezt a fajt. A kutya még akkor is kutya marad, ha eközben az ember legjobb barátja.

– A laikusok rajongása más oldalról visszaüthet. Elvértve hallani nehezebben értelmezhető jelenségeket kutató tudósoktól, hogy az etológia nem igazi tudomány, csak komolytalan népszórakoztatás. Érez-e elutasítást a szakmán belül?

– A népszerűség sok lehetőséget rejt, de élni kell tudni vele. Kétségtelen, hogy ha mohával foglalkoznék, vélhetően kevesebb izgalmas megkeresést kapnék a munkámmal kapcsolatban. Én is hallom alkalmanként, hogy a tanszéket kutyasimogatónak hívják mások, de ezeket a véleményeket nem szabad komolyan venni. Az ellendrukkerek lekicsinylő véleményére rációfolva az elmúlt húsz évben pontosan azt tudtuk bebizonyítani, hogy szigorú szakmai módszerekkel vizsgálva a kutya viselkedése is értelmezhető tudományos keretben. Úgy hiszem, hogy sokakat meg tudtunk erről mára győzni. Az persze csak hosszú távon dől majd el, hogy a családi kutya is képes lesz-e a biológiában a klasszikus kísérleti állatokhoz hasonló szerepet betölteni, annak ellenére, hogy közöttünk él. Nem az a fontos végső soron, hogy a tudást milyen fajú állat vizsgálatával szereztük, hanem az, hogy

ezáltal jobban megértjük-e a természet működését, és később mire tudjuk ezt a tudást alkalmazni.

– Amikor biológus lett, így képzelte el magát évtizedekkel később? Gondolta volna, hogy genetikai, robotikai témákat fog kutatni?

– Elég hamar elköteleztem magam az etológia mellett. És valóban a naiv, lorenzi kép (Konrad Lorenz, az etológia megalapítója – M. Cs.) lebegett előttem, azt képzeltem, hogy majd kimegyek az erdőbe, és megfigyelem a harkályok vagy az őzek viselkedését. Nagyon hamar kiderült, hogy az etológiának létezik laboratóriumi ága is, amelyben szabályozottabb körülmények között kutatható a viselkedés. De hogy mára tényleg a legkülönfélébb biológiai módszereket vetjük be, és számos életjelenséget együttesen vizsgálunk, az valójában a kutyának köszönhető. A családi kutya olyan sokrétű viselkedésformákat mutat, hogy – tetőzve az emberrel való kapcsolatával – nap mint nap újabb és újabb kérdésekkel szembesülünk.

– Hogyhogy nem kutatta szinte senki önök előtt a kutya viselkedését? Hiszen az ember talán vele találkozik a leggyakrabban.

– A tudomány is divatok szerint működik. Amikor elkezdtem a pályámat, éppen a hal viselkedésének divatját

éltük az etológiában. A tudományos közlemények többsége a tuskés pikó és a cselle viselkedésökológiájával, szelekciójával foglalkozott. Akkor ez izgalmas, új kutatási terület volt, mára azonban kikerült a figyelem központjából. Most ha megkérdeznének egy szakembert, hogy sorolja fel az új, felkapott témákat, ha tetszik, divatokat az etológiában, biztos az első helyek valamelyikén említené a kutyát. Nemcsak hogy új kérdések feltételére nyílt általa lehetőség, de még praktikus is. Hiszen a családi kutya nagy mennyiségben hozzáférhető, ráadásul a kutatóknak a tartására sem kell költeniük, mert a gazdájával él. Persze a kutya most tapasztalható népszerűsége is le fog csengeni, és idővel megtalálja majd helyét az etológusok által vizsgált többi állatfaj között.

– Amikor a tanszéken úgy döntöttek, hogy a paradicsomhalról a kutyára váltanak, mi volt a döntés fő motívuma? Szükségmegoldás volt a kutya a Magyarországon alig elérhető egzotikus állatok helyett?

– Utólag mindenki okos, így két évtized távlatából visszanézve valóban azt lehet mondani, hogy jól döntöttünk, amikor a családi kutyák viselkedésének tanulmányozása révén szerettük volna megérteni a szociális viselkedési képességek evolúcióját. De emlékszem arra, hogy annak idején egyáltalán nem volt számunkra triviális, hogy működh-e egyáltalán az

az elképzelés. Nem voltunk biztosak benne, hogy lehet-e a családi kutyákkal etológiai kutatást végezni, miközben gazdákkal kell egyeztetni, és rá kell venni őket, hogy hozzák el az állataikat a kísérletekre. Akkoriban még senki sem tudta, hogy hogyan kell a kutyákkal bánni a tesztek során, hiszen még senki sem csinált ilyet korábban.

– Mennyi van még a kutyában? Látja már, hogy még hány évig foglalkoznak ezzel a témával?

– Egyelőre az a helyzet, hogy a felmerülő kérdések inkább sokasodnak a kutyával kapcsolatban, semmint fogynának. Az utóbbi években például egyre többen vizsgálják a hormonrendszer és a viselkedés kapcsolatát. Tanszékünk fiatal adjunktusa, Kubinyi Enikő most nyert el egy konzorcium vezetőjeként 1,2 millió eurót a kutya öregedési folyamatainak vizsgálatára. De hasonlóan fontos kérdés, hogy mitől híznak el a kutyák. Ez már az emberek életét is közvetetten befolyásoló kérdés. Hiszen a kutya és a gazdája túlsúlyossága között összefüggés van, és ha a gazdát meggyőzzük arról, hogy a kutyájának fogynia kell, azzal végeredményben őt is fogyáshoz segítjük. Mindezek miatt még nem látom, hogy e kutatóprogramnak a közeljövőben véget kellene érnie. A következő tíz évre még biztosan maradtak megválaszolatlan

kérdéseink. Nem tudom, mit fogok csinálni öt év múlva. De már nem aggódom, úgylis ki fog alakulni.

– Gyakran szembesül a „mindez mire jó?” vagy „van, aki erre pénzt ad?” kérdésekkel? Mit szokott írni a tudományos támogatást igénylő pályázatok „ipari alkalmazás” rubrikájába?

– Szerencsére nincsenek mindig ilyen rubrikák. Ez alap kutatás, az értelme nem az azonnali ipari alkalmazás. Az ember sok ezer éves vágyát testesíti meg a világ megismerésére. A tudomány, ellentétben a művészetekkel, objektív szabályok szerint igyekszik a világot értelmezni és leírni. Általában az alap kutatás, szóljon az kutyáról, hangyáról vagy éppen a DNS-molekula szerkezetéről, közvetlenül nem váltható át pénzben kifejezhető előnyökre. Ugyanakkor ha ezek az ismeretek nem lennének, nem tudnának mire támaszkodni azok a szakemberek, akik ténylegesen az ipari, orvosi és egyéb fejlesztéseket végzik.

– Magyarországon Csányi Vilmos professzor, a tanszék alapítója az egyik legismertebb és legnépszerűbb tudós. Ha bármikor is szóba kerül a kutyaviselkedés, egyből rá gondol mindenki, holott a kutatóprogram gyakorlati irányítója mindig is ön volt. Nem zavarja ez a helyzet? Nem szeretne ön lenni az új Csányi Vilmos?

– Valóban Csányi Vilmos ötlete volt, hogy próbáljuk meg a családi kutya viselkedését evolúciós, illetve összehasonlító keretben vizsgálni. De már a kezdetkor is úgy gondolhatta, hogy bár ő indítja a programot, nem ő fogja hosszabb távon továbbvinni. A Magyar Tudomány folyóiratba írott programadó cikkébe emiatt engem is bevett szerzőként. Már akkor is ismert volt, hiszen ő az etológia magyarországi megalapítója. Így valóban úgy adta a sors, hogy a kutya kutatás az ő nevével fonódott össze a közbeszédben, holott már vagy tizenöt éve nélküle folynak a vizsgálatok. Ez engem sohasem zavart, sőt kifejezetten kényelmes helyzetet teremt számomra. Ma is szívesen áll a média és mások rendelkezésére e témában, így ezzel is sokat segít nekünk, mert több időnk marad a kutatásra. Nagyon örülök, hogy Csányi Vilmos továbbra is az etológia magyarországi arca, nagykövete, én pedig eközben foglalkozhatok a tudományos szempontból nagyon fontos nemzetközi kapcsolatainkkal.

2016. március 19.

Jó orruk van a diagnosztikához

Néhány hete a Facebookon milliók döbbsentek meg Jedi, a kutya varázslatos képességein. Az amerikai eb hétéves gazdája, az I-es típusú cukorbetegséggel élő Luke mellett van szinte folyamatosan, és a fiú illatából azonnal tudja, hogy vészesen megváltozott a vércukorszintje. Ezzel nemegyszer megmentette már az életét, az Erő egyértelműen velük van. A kutyák a betegségekre jellemző, párologó, de számunkra észrevehetetlen anyagok felismerése folytán számos kór korai felismerésében hasznosnak bizonyultak.

A párizsi Université Pierre et Marie Curie urológia tanszékén öt évvel ezelőtt 66 férfitől vettek vizeletmintát. Mindannyian prosztatapiopszián estek át, felük rákosnak, felük tumormentesnek bizonyult (utóbbiak alkották a kontrollcsoportot). A vizeletmintákat megszagoltatták egy belga juhász kutyával, amelyet két éven át a prosztatákra

jellemző kémiai jelzőanyagok (markerek) felismerésére treníroztak. Az állat a 33 rákbeteg vizeletmintájából harmincat felismert, három próba során viszont egy kontrollcsoportba tartozó (egészséges) férfi mintáját választotta ki. Csakhogy az egyik „fals pozitív” választásról mégis kiderült, hogy a kutyának volt igaza, és nem a labornak. Az egészségesnek hitt férfiről később ugyanis bebizonyosodott, hogy mégis prosztatadaganata volt, de olyan korai stádiumú, hogy a bevett labormódszerek nem mutatták ki. Az „egészségesben is daganatot találó” kutya története nyomán hatalmas sajtóérdeklődés irányul mind a mai napig a betegséget kiszagoló ebek felé.

A legutóbbi történet főhőse, Jedi egyik éjjel felébresztette Luke anyját. A nő először nem értette, miért riszt az eb, ugyanis a vércukormonitor nem jelzett. Mégis hitt a kutyának, vért vett a gyerektől – aki még mindig aludt –, és kiderült, hogy vércukorszintje vészesen leesett. A műszer csak tíz perccel a kutya jelzése után kezdett riasztani. A Luke-hoz hasonló, I-es típusú (inzulinhiányos) cukorbetegséggel küzdő gyerekek sokszor maguk nem veszik észre, ha vércukorszintjük kimozdult a normális tartományból, így a megbízható külső visszajelzéstől függ az életük. Jedit kölyökkora óta képezték arra a célra, hogy felismerje a

kilélegzett levegő, illetve a bőrből párolgó anyagok szagának vércukorszintre jellemző változásait.

Rengeteg hasonló anekdotát lehet találni az interneten arról, hogy cukorbetegked kedvtelésből tartott kutyája mindenféle célirányos képzés nélkül furcsán kezdett viselkedni, és ezek az alkalmak látszólag egybeestek a gazda vércukorszintjének leesésével. Ezeket az állításokat egyes tudományos, ellenőrzött kísérletek is megerősítették (bár a vizsgálatok szigorú képzésen átesett kutyákkal történtek). A tesztek jellemző eredménye szerint a kutyák az esetek kilencven százalékában felismerték az alacsony vércukorszintű ember testszagát.

De a diabétesz csak az egyike azoknak a betegségeknek, amelyek állapotváltozását a szag alapján képesek felismerni a kutyák. Két másik kórcsoport esetében is hasznosak lehetnek: a rosszindulatú daganatos megbetegedések és a neurológiai rohamok korai jelzésénél.

Jedihez hasonló hírnévre tett szert néhány éve Daisy, a labrador, amely egy napon nem tágított női gazdája melle mellől. A kutya, amely korábban sosem viselkedett így, addig erősködött, míg a hölgy elment orvoshoz, és korai stádiumú melledaganatot találtak nála. A gazda, Claire Guest azóta a kutyák orrának orvosi alkalmazásáért küzdő angol civil

szervezet vezetője. Néhány tapogatózó jellegű kutatás eredményei valóban a kutyák képességeit hangsúlyozzák. A fent idézett prosztatarak-vizsgálat mellett pozitív eredménnyel zárultak az emlő, a tüdő, a húgyhólyag és a bőr rákos daganatainak felismerésére trenírozott ebeket tesztelő kísérletek. Nagy-Britanniában ezekben a hónapokban folyik az első tömeges klinikai vizsgálat, amely esetleg a rutinszerű klinikai alkalmazás előszobája lehet.

Az epilepsziás rohamok sokszor életveszélyes helyzetekbe taszíthatják a betegeket, hiszen könnyen balesetet szenvedhet, akit utcán, munkavégzés közben felkészületlenül ér a roham. Vannak azonban kutyák, amelyek – valójában senki sem érti, hogyan, de – már jóval a roham kezdete előtt megérik a bajt, és erre figyelmeztetik is a beteget. A roham-előrejelzés még talányosabb, mint a rák- vagy a vércukorszintjelzés. Ugyanis míg utóbbiaknál egyértelműen a szagot ismerik fel az állatok, a roham előtt nem tudni, hogy mit vesznek észre. Emiatt tudományos bizonyítékot is nehéz találni e képességre, és a célzott kiképzés is lehetetlen. Az epilepsziásokat segítő kutyák mind spontán sajátítják el ezt a tudományt.

E történetek alapján sok kutyabarát azonnal kedvencére bízna életét, de óvatosságra kell őket intenünk. Bár a kevés kutyát tesztelő, előzetes vizsgálatok reménykeltő eredménnyel

zárultak (ezek szerint a kutyák az esetek nagy részében, bár nem minden esetben helyesen ismerik föl a betegséget), még hiányoznak a döntő erejű, monumentális vizsgálatok. A kutya jelenleg semmiképp sem helyettesítheti a rendszeres vércukorszintmérést és a rákszűrést.

2016. március 24.